

Trianon és a holokauszt emlékezetpolitikai jellegzetességeinek elemzése természetesnyelv-feldolgozás használatával

Analysing the memory politics of Trianon and the Holocaust using natural language processing

Knap Árpád¹ – Bartha Diána² – Barna Ildikó³

<https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2021.4.2>

Beérkezés: 2021. 07. 23.

Átdolgozott változat beérkezése: 2021. 10. 19.

Elfogadás: 2021. 11. 19.

Összefoglaló: 2020-ban volt a trianoni békeszerződés 100. és a második világháborús haláltáborok felszabadításának a 75. évfordulója. Ez a két történelmi esemény központi szerepet foglal el a nemzeti emlékezetben, ezáltal a mai napig identitásformáló erővel bír és a legmegosztóbb témák közé tartozik, elválasztva egymástól az ideológiai és politikai oldalakat. Kutatásunkban egy több tízezer cikkből álló, magyar nyelvű, online sajtóból gyűjtött, politikai oldalak mentén bontott szövegtörzset vizsgáltunk a kvantitatív természetesnyelv-feldolgozási eszközök körébe tartozó topikmodellezés, illetve kvalitatív szövegelemzés segítségével. Az elkülönített topikokban a heroizálás, áldozatiság, bűnösség és hatálytalanítás fogalmainak előfordulását és jellegzetességeit elemeztük, bemutattva, hogy az egyes politikai oldalak milyen narratívában tárgyalják a két témát. Az elemzésünk kvalitatív részét összevetettük a magyar emlékezetpolitikát tárgyaló cikkek fő értelmezési keretével, bemutattva a hagyományosan is megjelenő passzív áldozati szerep aktuális jelenlétét, az áldozatok és hősök szerepének összemérését, a Trianon és a holokauszt kapcsán megjelenő, tabusítottnak számító narratívákat, valamint a felelősségvállalás hiányát. A „hősök” szerepében leggyakrabban a világháborús katonák, valamint a külföldi magyarok jelennek meg. Az áldozati narratíva szinte elválaszthatatlanul összekapcsolódik a hősökkel.

1 ELTE Társadalomtudományi Kar Szociológia Doktori Iskola, ELTE Társadalomtudományi Kar Empirikus Tanulmányok Intézete, Research Center for Computational Social Science, email: knap.arpad@tatk.elte.hu. Knap Árpád az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásában részesült.

2 ELTE Társadalomtudományi Kar Empirikus Tanulmányok Intézete, Research Center for Computational Social Science, email: bartha.diana@tatk.elte.hu. Bartha Diána az Európai Unió Erasmus+ programjából finanszírozott „Jean Monnet Network European Memory Politics: Populism, Nationalism and the Challenges to a European Memory Culture” projektjének támogatásában részesült.

3 ELTE Társadalomtudományi Kar, Társadalomkutatások Módszertana Tanszék, Empirikus Tanulmányok Intézete, Research Center for Computational Social Science, email: barna.ildiko@tatk.elte.hu. Barna Ildikót a tanulmány elkészítésekor a K-134428 azonosítójú NKFIH-pályázat támogatta kutatásában.

kialakult képpel: a külhoni magyarok egyszerre jelennek meg mindkét szerepben, a passzív áldozati szerep pedig a magyar nép egészére jellemző. A hatálytalanítás hiányát aktuálpolitikai példán szemléltetjük. A bűnösséggel kapcsolatban a szélsőjobboldal kivételével nem találunk egységes narratívát. Összességében Trianon egy passzív áldozati szereppel kapcsolódott össze az elemzett cikkekben, míg a holokauszt kapcsán az egyes politikai oldalak narratívája még formálódik.

Kulcsszavak: Trianon, holokauszt, emlékezetpolitika, természetesnyelv-feldolgozás, topikmodellezés

Abstract: 2020 marked the 100th anniversary of the Treaty of Trianon and the 75th anniversary of the liberation of World War II death camps. These two historical events are central to national memory and continue to shape our identity today, while remaining among the most divisive issues, separating ideological and political sides. In our research, we analyse a corpus of over twenty thousand articles collected from the Hungarian online press – categorised by their political orientation – using Natural Language Processing methods, including topic modelling, and qualitative text analysis. In our paper, the occurrence and characteristics of the concepts of heroization, victimisation, culpabilisation and cancellation were analysed in the identified topics, showing the narrative in which each political side discusses these two subjects. The qualitative part of our analysis was compared with the framework of papers on Hungarian memory politics, displaying the current form of the traditionally present passive victimhood, the confusion in the roles of victims and heroes, the taboo narratives of Trianon and the Holocaust, and the lack of culpabilisation. In the role of “heroes”, most often soldiers of the world war and Hungarians living abroad appear. The victim narrative is almost inseparably connected to the image of heroes: Hungarians living outside Hungary’s borders appear in both roles, while the passive victim role is borne by the Hungarian people as a whole. In our paper, the lack of cancellation is illustrated by a current political example. Except for the far right, there is no uniform narrative connected to culpabilisation. Overall, Trianon is associated with a passive victimhood in the articles analysed, while in the context of the Holocaust, the narrative of each political side is still taking shape.

Keywords: Treaty of Trianon, Holocaust, memory politics, natural language processing, topic modelling

1. Bevezetés

Mire és hogyan emlékeznek a társadalom tagjai? Írásunkban a Trianon és a holokauszt körül kialakult – valamint folyamatosan épülő és változó – emlékezeti sajátosságokról írunk. Az írás aktualitását és relevanciáját két tényező biztosítja. 2020-ban volt a trianoni békeszerződés 100. és a második világháborús koncentrációs táborok felszabadításának 75. évfordulója. Az emlékezeti évfordulók önmagukban is elegendő okot szolgáltatnak arra, hogy kutatói szemmel rápillantsunk az elmúlt évtizedek emlékezeti gyakorlatára, azonban ebben az írásban mi a modern emlékezeti sajátosságok egy új szeletének vizsgálatára vállalkoztunk, mindezt a magyar emlékezetpolitikai sajátosságok keretében helyezve.

A 21. századra a média és az internet térnyerése soha nem látott szintre ért. A média beszivárgása a mindennapokba alapvetően átalakította az életünket, így az emlékezetkultúránkat is: hatalmas mennyiségű – akár egymásnak ellentmondó – információ pillanatok alatt eljuthat hozzánk. Az internet és a média terjedésének másik hozadéka, hogy az online felületeken megjelent tartalmak „forrásokká” válnak, tudományos kutatás alapjait jelenthetik. Ezek a források könnyen elérhetőek és időben visszakereshetőek, tehát társadalmi dinamikák vizsgálatára alkalmasak,

beavatkozásmentes módon (lásd például: Csepeli 2015, Lazer–Radford 2017, Ságvári 2017, Kmetty 2018, Németh–Koltai 2021). Ezzel egy időben – Magyarország esetében hatványozottan – megfigyelhető, hogy az online felületeken megjelenő tartalmak a politikai kommunikáció szerves részévé váltak. A megjelenő írások erősen politizálódtak, aminek eredményeképpen az online tér a politikai pártok közötti emlékezetpolitikai verseny „színterévé” is vált. Az online média terjedésével ezek az írások nagy eléréssel rendelkeznek, emiatt írásunk relevanciáját az évfordulók mellett az online tartalmak megnövekedett jelentősége is adja.⁴ Kutatásunkban arra voltunk kíváncsiak, hogy a történeti emlékezeti évfordulók kapcsán, az egyes politikai oldalakhoz köthető felületeken megjelenő írások milyen értelmezési keretben helyezik el ezt a két kulcseményt. Írásunkban a herioziálás, áldozatiság, bűnösség és hatálytalanítás fogalmakhoz kapcsolódó interpretációkat vizsgáltuk a természetesnyelv-feldolgozás (*Natural Language Processing, NLP*), valamint a kvalitatív szövegelemzés módszertanával. Forrásként a magyar politikai palettát is leképező, online újságok Trianonnal és a holokauszttal kapcsolatos tartalmait gyűjtöttük össze, amely szövegeket megtisztítottunk és előfeldolgoztunk. Az így létrehozott szövegkorpuszunk több mint húszezer cikket tartalmaz és alkalmas arra, hogy topikmodellekkel vizsgáljuk a különböző politikai oldalak e két eseményhez kapcsolódó narratíváit. A szövegkorpuszban megjelenő cikkek megjelenítik az aktuális magyar politikai közbeszédet és a két téma kapcsán képviselt álláspontokat.

2. Töredezett emlékezet

Mi történik, amikor Európa kollektív emlékezetének központját Párizsból Varsóba helyezük át? – idézi Jay Wintert Rothberg (2013). A történész szerint nemcsak Európa mint a tér értelmezése, de az időszemlélet is megváltozik, amennyiben a fókuszpontot áthelyezzük. Egy-egy történelmi esemény narratívája országonként egészen eltérő képet fest a közösnek feltételezett kollektív múltunkról (Rothberg 2013: 81). Írásunkban mi a középpontot nem Varsóba, hanem a jelen Magyarország területére helyezük. A célunk, hogy a magyar történelemszemlélet 21. századi lenyomatait és annak változásait vizsgáljuk. Írásunkban a kollektív emlékezeti elemeket a magyar történetírás és az aktuális politika szemszögéből vizsgáljuk.

2.1. Az emlékezés formái

Az első világháború lezárulta, valamint a második világháború alatt elkövetett népirtás az európai kollektív emlékezet részét képezi. Amikor ezekről a történelmi eseményekről emlékezünk, hatalmas „szókincs”, fogalomkészlet áll a rendelkezésünkre,

⁴ Az internet szerepe a politikai-közéleti témákról való tájékozódásban növekedett az elmúlt években. 2020-ban az internetről rendszeresen tájékozódók aránya 57 százalék volt, a Mérték és a Medián közös kutatása szerint. Az internetről való tájékozódást természetesen nagyban befolyásolják bizonyos szociodemográfiai jellemzők, mint például az életkor és az iskolai végzettség. Jellemzően a magasabb iskolai végzettségűek és a fiatalabbak tájékozódnak nagyobb arányban az internetről. (Hann et al. 2020)

hogy a lehető legteljesebben leírjuk: az események nem csupán emlékek, de aktív és erős érzelmi töltettel rendelkeznek a mai napig. A közösségeknek, bár más emlékeket és emlékezeti gyakorlatokat őriznek az eseményekről, a jelenre is kiterjedő hatásuk, valamint a jelent formáló erejük közös.

Caramani és Manucci (2019) írásukban az emlékezés formáit a jobboldali populizmus térnyerésének kapcsán vizsgálták. A szerzőpáros az ideológia, valamint a politikai gyakorlat eltéréseit tárják fel a nyugat-európai országokban. Empirikus tanulmányukhoz felhasznált elméleti keretükben a múlt újraalkotásának gyakorlatát írják le, majd pedig különböző országok politikai berendezkedésének vizsgálatával tesztelik a populista berendezkedés megszilárdulásának esélyeit.

Az elméleti keretükbe beemelt első pont a heroizálás (*heroization*) politikai működésben és kommunikációban való jelenléte. Véleményük szerint a heroizálás folyamatában az ország a saját történelmi múltját és tetteit „érdemként”, hőstettként értelmezi. Ebben az értelmezési keretben az ország történelmi múltja egy hőstörténet, amelyben a felelősségvállalás kérdése nem jelenik meg. A szerzőpáros által használt elméleti keret második pontját a kulpabilizációhoz (*culpabilization*), a felelősséghez, vétkességhez való viszony vizsgálata adja. Álláspontjuk szerint annak az országnak, ahol a kulpabilizáció gyakorlata elterjedt, ahelyett, hogy az ország a saját történetét és a múltbéli eseményeit hőstörténetként mesélné el, az emlékezési gyakorlatban a saját vétkes szerepe jelenik meg hangsúlyosan. Ez egyfajta felelősségvállalás a múltban elkövetett bűnök miatt, valamint a felelősségvállalás jegyében a múlt egyes elemeinek stigmatizációja is megjelenik. A szerzőpáros által használt keret harmadik pillérét a törlés, tiltás, hatálytalanítás (*cancellation*) vizsgálata adja. E pillér jellemzője, hogy az ország kollektív emlékezete gyenge, nincsen határozott álláspont a történelmi múlttal kapcsolatban. Azon országok esetében, ahol e harmadik pont szerinti gondolkodás teret nyert, sokkal inkább a kollektív emlékezet hiányáról beszélhetünk, semmint az emlékezeti elemek tudatos használatáról. A Caramani és Manucci által felállított keret negyedik pontját az (ön)-áldozatiság ([self-]victimization) kérdéskörének vizsgálata adja. Azokban az országokban, ahol az áldozati szerep a mérvadó, a kollektív múlt valójában a jelen mindennapjainak szerves része: a múlt sérelmei és veszteségei a jelen fájdalmaként kerülnek elmesélésre. Ebben az értelmezésben az áldozat és elkövető szerepe jól elkülöníthető és el is különül a mindennapi kommunikáció során (Caramani–Manucci 2019: 1165–66).⁵ A Caramani és Manucci által leírt gondolatot támasztja alá Pierre Nora munkája is, aki a történelem és az emlékezet fogalmát, valamint a két – látszólag hasonló gondolat – között fellelhető különbségeket vizsgálta. Nora a történelmet egy statikus állapotnak tekintette, amelyet – bár tökéletlenül, de – rekonstruálni lehet, míg az emlékezetet egy folyamatosan változó, jelenhez kötött jelenségcsoportként értelmezte (Nora 1999). A norai megközelítés is mutatja, hogy az

5 Bár a cikk szerzői a jobboldali populizmus terjedését vizsgálják és az írásukban mai pártok fasiszta múlttal való kapcsolatát elemzik, az általuk felállított keret a traumatikus múltbéli események elfogadásának és elhallgatásának vizsgálatára ugyanúgy alkalmas lehet. Mi az elméleti keretet nem a populizmus terjedésének vizsgálatához használjuk, hanem a 20. század traumáinak feldolgozására tett kísérletek elemzéséhez.

emlékezet könnyen a „jelen kérdésévé” válhat. A Caramani és Manucci által felállított keret sem állít mást, ők azonban határozottan az áldozati szerep vizsgálatánál látják az emlékezet és a jelen kapcsolatát. Az empirikus elemzésünk során a jelen és múlt kapcsolatát mi szerzőpáros által megnevezett mind a négy narrációs mód esetében figyelembe vettük.

Jelen írásunkban a szerzőpáros által felállított, négy pilléren támaszkodó emlékezeti gyakorlatok megjelenését vizsgáljuk a magyar politikai kommunikációt reprezentáló szövegtörzskorpuszban. Vizsgálatunk során topikmodellezés, illetve kvalitatív szövegelemzés segítségével a magyarországi emlékezeti gyakorlatokat e koordináta-rendszerben értelmezzük.

2.1.1. Történelem és jelen kapcsolata

A világ kiszélesedése, az internet és a kommunikációs csatornák új formáinak megjelenése megváltoztatta az emlékezetpolitikai gyakorlatokat. A tradicionális gyakorlatok mindmáig felfedezhetőek, de egy teljesen más térben és kommunikációs rendszerben kell hogy működjenek. Zombory Máté a jelenséget az emlékezetpolitikák transznacionálissá válásaként írja le. Véleménye szerint ez egy átláthatatlan tér. A 2021. századra a fizikai tér fontossága egyre inkább a háttérbe szorul, helyébe a gondolatok, értékrendszerei és emlékezeti hasonlóságok fontossága lép. Zombory azért is tartja fontosnak az emlékezés transznacionálissá válását, mert ebben a formában a nyilvánosság, tehát a nem elit csoportok elé olyan történelemkép tárulhat, amely nemzetközi összehasonlításban az adott csoport áldozati szerepét hangsúlyozhatja (Zombory 2014: 10). A nemzetköziség fontos, mivel ennek folytán a közösség olyan, a saját csoportjától fizikailag távol lévő csoporttal is „találkozik”, és tudja ütköztetni az emlékeit és a saját véleményének igazságát, amely a technológiai változások előtt elképzelhetetlen volt. Írásunkban Trianon és a holokauszt emlékeztét két, Rothberg által meghatározott emlékezeti csomónak tekintjük. Michael Rothberg a norai koncepcióból építkezik (Nora 1999), azonban véleménye szerint az emlékezeti helyek csak az országon belül, nemzeti szinten bírnak szimbolikus jelentéssel. Rothberg beemelt egy olyan szemléletmódot, amely azt hangsúlyozza, hogy a történelem alakításában a szereplők kölcsönösen hatással voltak egymásra, így az emlékezés során is közösségben szükséges gondolkodni (Rothberg 2013: 82). Az emlékezeti csomók tehát nem „statikus elemei” a múltnak: a rothbergi megközelítés lehetőséget ad arra, hogy az emlékezetet aktívan, a változások dinamikája mentén vizsgáljuk. Az emlékezeti csomók koncepciója az emlékek termeléséről, feltárásáról, értelmezéséről és folyamatos újraértelmezéséről is szól (Rothberg 2010), hiszen az emlékezetet az élő emberek alakítják. A média terét a folyamatos interakció, kommunikáció, az események értelmezése és új értelmezések keresése formálja. Az emlékezetpolitika jelenléte ebben a térben tehát könnyebben értelmezhető egy, a változást középpontba helyező koncepció mentén. A rothbergi elméletet használva így mind az országon belüli, mind pedig a nemzetén túlmutató emlékezési gyakorlatokban megjelenő változások megragadhatóak.

Magyarország nyilvánossága jelentősen átalakult az elmúlt egy évtizedben. A második Orbán-kormány egyik első döntése volt a 2010-ben létrehozott Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság és a Médiatanács megalapítása, amely egyebek mellett a megjelent tartalmak ellenőrzésért és a frekvenciák kiosztásáért felelős. A tanács tagjait a Fidesz kétharmados többsége birtokában anélkül választotta meg 2010-ben és 2019-ben kilenc-kilenc évre, hogy kompromisszumot kellett volna kötnie bármely más politikai erővel. A médiapiac átalakításának másik fontos tényezője volt a közszolgálati médiaszolgáltatók alapítványi fenntartásba kerülése és centralizációja (Bajomi-Lázár 2013: 81–82), valamint az állami hírügynökség, az MTI szolgáltatásának ingyenessé tétele. Gazdasági szempontból kiemelendő, hogy a médiapiac legnagyobb hirdetője, az állam bizonyos kormányhoz közel álló médiumokkal kivételez, míg más, független orgánumoknál egyáltalán nem hirdet, ami lehetetlenné teszi a tisztességes versenyt a piacon. A hazai folyamatok eredményeként a média a korábbinál jelentősen központosítottabbá vált, elveszítette a gazdasági autonómiáját, valamint a fokozatos átalakulás eredményeként politizálódott és polarizálódott (Polyák 2019). A központosításra a leginkább szembeötlő példa a 2018-ban létrehozott Közép-Európai Sajtó és Média Alapítvány (KESMA) részét képező, egykor a Mediaworkshöz tartozó megyei lapok tartalma. Ezek a lapok gyakran egymással teljesen megegyező cikkeket közölnek, megegyező címlappal jelennek meg. A kormányoldalhoz köthető médiumoknál megfigyelhető erőteljes központosítás eredményeképpen általánosságban is kijelenthető, hogy a KESMA-hoz tartozó, a közszolgálati média részét képező, illetve más, kormányoldalhoz köthető orgánumok rendkívül szorosan közvetítik a kormányoldali narratívát, a kormányzó pártok által fontosnak tartott témákat dolgozzák fel, a megfelelő keretben táalva azokat.

Szabó Ildikó véleménye szerint a társadalmak és a kultúrák formális és nem formális szocializáció során alakulnak. E hatások egyfajta sajátos szövetet alkotnak, amely részét képezi a kultúra mindennapjainak, tehát a közgondolkodásnak. Bár ez a szövet állandóan változik, bizonyos elemek megőrződnek és ismétlődnek, tehát olyan szimbólummá válnak, amelyek az identitások felépítéséhez hozzájárulnak (Szabó 2004: 557–558). Eszerint léteznek nemzeti alaptematikák, amelyek a politikai kommunikációban megjelennek, mégpedig olyan céllal, hogy az állampolgárok identitására hatást gyakoroljanak. Kutatásai alapján e témák meghatározó sajátosságai, hogy történelmi dinamikájuk, közösségszervező erejük van, emellett kijelölik a csoport határait, valamint generációkon keresztül öröklődnek (Szabó 2004: 560). E tekintetben a fenti kritériumoknak megfelelő, az életünket átszövő kommunikációban megjelenő politikai tartalmak tekinthetők kutatási szempontból releváns forrásnak. Úgy gondoljuk, hogy Trianon és a holokauszt témája megfelel a felsorolt kitételeknek. A média terének politizálódása miatt a szövegtörzsetben megjelenő cikkek bemutatják, hogy mely témák és álláspontok fogalmazódnak meg az egyes politikai oldalakon. A megjelenő tematikák – Szabó (2004) elméletét figyelembe véve – értelmezhetőek a magyar emlékezetpolitikai gyakorlat lenyomataként. Az általunk vizsgált források elemzésekor

figyelembe kell venni, hogy egy politikai megszólalás esetében nem minden esetben a tiszta felszólalást olvashatjuk, hanem annak egy már értelmezési keretbe helyezett változatát, amely nem mentes az író értékrendszerétől.

2.1.2. *Hogyan meséljük el a történelmünket, történetünket?*

A hazai és nemzetközi szinten való jelenlét és kommunikáció felerősíti a történetmesélés fontosságát (Nora 2014: 51–63). Az országok politikai szinten való mozgását, valamint lehetőségeinek terét az adott ország „történelmi ereje” is meghatározza. A magyar aktuálpolitikát vizsgálva látható, hogy az eredettörténetek fontossága a politikai kommunikációban felerősödött, ezért a következőkben a történetmesélés aktuális gyakorlatáról írunk (Szabó 2005, Bíró-Nagy 2018).

A fogalomalkotás esetében megkerülhetetlen alkotó Pierre Nora, aki munkásságában elkülönítette a történelem és az emlékezet fogalmát. Míg a történelmet egy statikus állapotnak tekintette, amelyet – bár tökéletlenül –, de rekonstruálni lehet, addig az emlékezetet egy folyamatosan változó, jelenhez kötött jelenségszoportként értelmezte (Nora 1999). A történészek, szociológusok pontosan e két mező közötti határvonalon mozognak. Különböző források segítségével szeretnék rekonstruálni a múltat, azonban ezt egy folyamatosan változó közegben teszik. E közegben egyes narratívák hol felerősödnek, hol a háttérbe szorulnak, így a szakemberek történelemrekonstrukciói is eltérő mélységben kerülnek megismerésre. A következőkben ezért áttekintjük a hazai, Trianonról és a holokausztról szóló szakirodalmat, kifejezetten a Caramani és Manucci (2019) által meghatározott elméleti keretben megjelenő (heroizálás, kulpabilizáció, törlés és áldozatiság) fogalmakra fókuszálva.

2.2. *Emlékek és a narratíva kialakulása*

A régiókra megkérdőjelezhetően rárakódott egy közös emlékezési gyakorlat és tapasztalat. Az országok 20. századi emlékezeteinek hasonlóságai, traumatikus eseményei sajátos, posztszocialista emlékezeti gyakorlatot alakítottak ki. A régió országaira, így Magyarországra is jellemző, hogy a társadalom emlékezetét különböző, kívülről jövő hatások megtörték és formálták, nem organikusan fejlődött. A világháborúk és a posztszocialista múlt az egyes múltbéli események elmesélésének, narratívájának módját is megváltoztatták.

2.2.1. *Az első világháború és Trianon emlékezete Magyarországon*

Trianon emlékezete több szempontból is eltér a hagyományos emlékezeti gyakorlatoktól. A megszokott emlékezetátadási tendenciákkal ellentétben nagyon korán, már az 1920-as években a kulturális emlékezet részévé vált, majd a második világháború végével a családi emlékezetből is kezdett kikopni az akkori emlékezetpolitikai elvek miatt. Emellett az első világháború lezárulta a történetmesélésében is eltér: Kovács Éva szerint az elcsatolás emlékezete minden esetben „antagonisztikus ellentéttel” teli, nem létezik olyan narratíva, amelyet minden érintett ország, nemzet közösen

elfogadna (Kovács 2015: 89). A trianoni békeszerződés hatásaként függetlenedő vagy éppen kisebbségbe kerülő etnikai csoportok teljesen eltérő történetet mesélnek az eseményről. A két világháború közötti időszakban az állam Trianonhoz kapcsolódó emlékezetpolitikája a gyászról és revízióról szólt (Kovács 2015: 89), azonban az antagonisztikus ellentétek miatt az áldozatok, bűnösök és hősök csoportjai nemzetenként eltértek. Már a rövid leírás alapján is láthatóvá válik, hogy Trianon értelmezése korántsem egységes, ebből feltételezzük, hogy a Caramani és Manucci által megalkotott elméleti keretben megjelenő fogalmak értelmezése sem koherens az érintett országokon és így Magyarországon belül.

Trianon emlékezete kapcsán az egyik legfontosabb, vizsgált attribútum az áldozatiság kérdése. Balogh (2015) szerint az áldozati narratíva változásának okát a jelentéseltolódásokban és mentalitásbeli változásokban kereshetjük. Véleménye szerint az áldozat kifejezés eredeti jelentésében egy aktív szereplőt feltételezett, amely jellemvonás mára háttérbe szorult, és helyébe a „passzív elszenvetés” jelentése került. Ez az eltolódás lehetővé tette azt, hogy az áldozati szerep a politikai és szimbolikus térbe kerüljön, a kollektív emlékezés eszközévé váljon. Míg az aktív értelmezésben az áldozat egyfajta lemondás, addig a passzív értelmezés szerint a szó jelentése a tehetetlenség és ártatlanság (Balogh 2015: 36–37). Az első világháború egyértelműen hatással volt a fogalom értelmezésének eltolódására, valamint összekapcsolódott a hősiességhez kapcsolt értékekkel is. A 19. század során az „egyedi” hős képét átvette a hősi ideál fogalma, amely hősszerep megkívánta az elsősorban a nemzet érdekében tanúsított bátorságot, erő kifejtést és a nemzetért hozott áldozatot. A nemzet romantizálása megkívánta, hogy a hősök, akik elsősorban katonák voltak, az ideáért feláldozzák magukat. Az első világháború idején e narratíva uralkodott, így a háború kezdetén tapasztalható lelkesedés is magyarázható a hősiesség és áldozatiság fogalmainak átalakulásával (Balogh 2015: 42–43). Az első világháború kapcsán az áldozatiság és hősiesség fogalmainak értelmezése kéz a kézben járt, az egyik nem volt elválasztható a másiktól. A katonák halálának „értelmét”, a meghozott áldozatot az első világháború végén kezdték megkérdőjelezni (Balogh 2015: 45–46).

Az első világháború vége és a trianoni békeszerződés megkötése után az áldozati narratíva fokozatosan tolódott a passzív-áldozat értelmezésének irányába. Az áldozat jelentéséből kikopott az önfeláldozás, csakis a szenvedés vonásai maradtak meg. A narratíva átalakulása ismét a politikai életben teljesedett ki, ugyanis az „elszenvedett igazságtalanság”, „törvénytelenység” gondolatai kerültek összekapcsolásra a fogalommal. Ebben az értelmezésben a háborús vereség egy magasabb, erkölcsi felsőbbrendűség gondolatával fonódott össze. Balogh – idézve Sabrow-t – írja le, hogy e folyamatban a „*heroizálástól a történelem viktimizálásáig nyúló paradigmaváltás*” jelensége érhető tetten (Balogh 2015: 47–48, idézet a 48. oldalról). Trianon jelképpé vált, e szimbólumban jelenik meg az országot és nemzetet ért trauma és veszteség, ezáltal hivatkozási pontként, valamint a politikai ellentétek kiélezésének eszközeként is funkcionál (Balogh 2015: 47–48). Gyáni erre a jelenségre a Trianon-szindróma kifejezést hasz-

nálja. Véleménye szerint a politikai kommunikáció bizonyos részei arra engednek következtetni, hogy Trianon egy norai értelemben vett emlékezeti hellyé válik. Trianon tragikus volta miatt képes beágyazódni a nemzeti narratívába, alkalmas arra, hogy az elcsatolt területeken élő kisebbségi magyarok szemszögéből az ellenség-áldozat fogalompár a kommunikáció részét képezze (Gyáni 2012: 44–45).

Trianon és az első világháború kapcsán tehát elsősorban az áldozati kép narratívája került előtérbe, a Caramani és Manucci által leírt fogalmi keretben a viktimizáció és heroizálás jelenik meg. A magyar narratívában a felelősségvállalás kérdése nem kap helyet, csupán a politikai ellentétek kiéleződése esetében tűnik fel.

2.2.2. A második világháború és a holokauszt emlékezete Magyarországon

A második világháború után Kelet-Európa országai szovjet fennhatóság alá kerültek. Az új „rend” szabályai kitértek az emlékezetpolitika addig megszokott gyakorlatainak felülírására is (Blacker–Etkind 2013: 1–2). A második világháborút követően a teljes némaság figyelhető meg Trianon kapcsán, amely tabusított témának számított (Kovács 2015: 89–93), továbbá a második világháború traumáinak feldolgozása sem került előtérbe (Blacker–Etkind 2013: 1–22).

Gyáni szerint a régióra jellemző általános tendenciák Magyarország esetében is érvényesek voltak: az emlékezetpolitika hazai alakulását szigorúan ellenőrizték. Nemcsak az akkori aktuális jelenre volt hatással a szovjet hatalom, hanem a múlt emlékeinek megőrkítésére és az arról való kommunikációra is. Ennek eredményeként a második világháború és a holokauszt traumái nem kerültek be az intézményes emlékezet által megőrzendőnek ítélt emlékek közé, más értelmezések kerültek domináns szerepbe. A szovjet befolyás alatt töltött időszakban a második világháborút győztes háborúként értelmezték, ezáltal sem a katonaáldozatokról, sem az üldözött csoportokról nem emlékeztek, csakúgy, ahogy Magyarországról mint vesztes országról sem. Az országoknak, illetve a régióknak a politikai átmenetet követően nyílt lehetőségük arra, hogy a háború veszteségeit feldolgozzák (Gyáni 2016: 186–89). A szovjet vezetés által kikényszerített „erőszakos hallgatás” a holokausztra is érvényes volt. A szocialista rendszer által fenntartani kívánt „homogén társadalom” képébe nem illeszkedett egy csoporttal, ez esetben a zsidókkal történő eltérő bánásmód. Szécsényi szerint a Rákosi-rendszerre jellemző mély hallgatás oka az volt, hogy az ország és a vezetői nem kívántak szembenézni a magyarok korábbi kollaborációs tevékenységével sem. Emellett a második világháború után az antiszemitizmus nem szűnt meg Magyarországon, így a túlélők csakis szűk körben beszélhettek az őket ért traumákról, a nyilvánosság elé nem álltak. Később, a Kádár-rendszerben az antiszemitizmus rendszerszintű elfojtásáért fizetett ár a zsidók részéről a hallgatás fenntartása és magyar társadalomba való beolvadás volt. Kisebbséget az Eichmann-per hozott, amely per hatására Magyarországon köztudatba került a holokauszt, valamint a zsidók szenvedései. Ebben az időszakban sem kerültek kimondásra a „zsidó” és a „holokauszt” kifejezések, helyettük a „mártír”, „áldozat”, „üldözött”, „elhurcolt”, valamint a „fasizmus”, „náci

tömegyilkosság”, „Horthy-fasizmus” fogalmak kerültek a használatba (Szécsényi 2017: 296–301), még akkor is, ha a csoportok kiléte nyilvánvaló volt. Nagy szerint a holokauszt emlékezeti sajátosságai során megfigyelhető, hogy a traumáról szóló beszédben az államszocializmus során a zsidó származásról nem tettek említést, a halál okáról azonban igen. A traumát, a genocídiumot ebben az időben egy passzív leíró szerkezettel fejezték ki, ezzel is mutatva, hogy a trauma feldolgozhatatlan. Nagy szerint mára a zsidó származásra vonatkozó „tilalom” véget ért, de a tudományos közönség a holokausztról való beszéd során még mindig egy kimondatlan szabályrendszerhez kell hogy igazodjon. A holokauszt vizsgálata során egyértelműen az áldozatiság kerül a középpontba, amely a genocídium nagyságának (1), a meggyilkoltak demográfiai összetételének (2), a személyes haláltörténeteknek (3), valamint a holokauszt átélhetetlenségének (4) hangsúlyaival rendelkezik (Nagy 2015: 27).

Emellett, Feischmidt – idézve Kovács Éva (Kovács 2010: 50) gondolatait – arról ír, hogy a holokauszt a magyarok számára nem saját, társadalmi trauma, hiszen a második világháborúval és a zsidókkal történt borzalmakkal csak később mint „történettel” ismerkedtek meg (Feischmidt 2014: 54). Azonban pontosan erre a kérdésre reagálva írja György Péter, hogy nem elfogadható, ha „nemzeten kívüli eseményként” kerül bemutatásra a zsidók története és szenvedése. Véleménye szerint a zsidók traumájának magától értetődően a „magyar történelem és kultúra” részét kellene képeznie (György 2012). Látható tehát, hogy a második világháború áldozati narratívája korántsem egységes, országon belüli törések is mutatkoznak. Az áldozatiság és hősiesség kérdését magyar értelmezési keretből is szükséges vizsgálni. E témának ikonikus példája a 2014 júliusában felállított német megszállási emlékmű, amely a magyar nép áldozati szerepének bemutatását hangsúlyozza (Eröss 2016, Eröss 2017, Rév 2018). Ezt a képet és üzenetet fokozza, hogy az emlékmű a szovjet hősi emlékművel egy területen található, amely emlékmű a szovjetek Magyarországra történő bevonulását és az ezzel történő felszabadítást volt hivatott szimbolizálni (Balogh 2015: 49–50). E két emlékmű a „*tettes és áldozat ilyen magától értetődő elválása*” szerint is értelmezhető, amely keret figyelmen kívül hagyja a magyar társadalom második világháború során tanúsított kollaborációját a németekkel (Balogh 2015: 50). E két emlékmű egymással kommunikál: bár látszólag egymásnak ellentmondó értékeket kívánnak kifejezni, valójában az áldozatok, hősök, a jók és rosszak szélsőségesen és jól elváló megkülönböztetése történik mind a két esetben. Ez a megközelítés meghatározó a második világháborúról, a holokausztról és az azzal szorosan összefonódó szovjet megszállásról szóló narratívával. A holokauszt kérdését a Caramani és Manucci-féle keretbe helyezve látható, hogy tradicionálisan a heriozálás, a viktimizáció és a hatálytalanítás elvei jelennek meg. A felelősségvállalás kérdése a rendszerváltás utáni magyar emlékezetpolitikának a holokauszt témakörében hagyományosan nem képezte részét.

A politikai átmenet következtében a világháborús emlékek mellett a szovjet elnyomás, diktatúra traumái is a nyilvánosságba kerülhettek, az államszocializmus éveit alatt gyakorlattá vált kényszerű és erőltetett felejtés után az emlékezés szabaddá

vált (Pető 2014: 4). A történészek az országot, mentális és emlékezeti szempontból „amnéziában szenvedőnek” (Gyáni 2016: 189) írták le. A rendszerváltást követően a posztszovjet térség országaiban az identitásépítés problematikája vált a meghatározóvá: az elnyomó hatalmak politikája után az országnak lehetősége volt arra, hogy a saját önértelmezését építse ki. Ez a folyamat az új „hatalom”, tehát a szabadság megszilárdulásának egy fontos pillérévé is vált (Kubik–Bernhard 2014: 8). Ez korántsem volt egyszerű folyamat, ezért az újonnan alakult politikai pártok valamilyen történeti korszakhoz nyúltak vissza a saját identitásuk kiépítése érdekében (Kovács 2011: 22). Trianon és a holokauszt valamilyen értelemezése tehát a rendszerváltó pártok identitásának elemévé vált, azonban eltérő módon. Az elemzésünk során szeretnénk feltárni azt, hogy a bemutatott emlékezeti csomók milyen sajátosságokat mutatnak a rendszerváltás után harminc évvel.

3. Elemzés

3.1. Adatok és módszerek

Cikkünkben egy nagy méretű, magyar nyelvű, online hírportálokon megjelent, cikkekből álló szövegkorpuszt elemeztünk. Adataink legyűjtéséhez a SentiOne⁶ nevű social listening platformot használtuk. A SentiOne több ezer weboldalt, blogot, fórumot, valamint a főbb közösségimédia-platformok nyilvánosan elérhető adatait teszi elérhetővé, kereshetővé és letölthetővé kulcsszavas, illetve egyéb metaadatokkal (például a megjelenés dátuma, helye) végzett keresések segítségével. Adatainkat a 2017 szeptembere és 2020 szeptembere közötti hároméves időszakból gyűjtöttük, a kereséshez pedig két kulcsszót alkalmaztunk: a Trianonnal kapcsolatos diskurzusok megragadásához a „trianon*”, a holokauszttal kapcsolatos anyagok kiválasztásához pedig a „holo*” kulcsszót. A szavak végén található csillagok azt jelentik, hogy a szavak ragozott formái is érvényes találatnak számítottak.⁷ Az elemzett korpuszba azon weboldalak cikkei kerültek be, amelyekeken legalább 100 találat volt mindkét kulcsszóra. Ez összesen 24 624 darab cikket jelent, amelyből 11 210 Trianon, 14 250 a holokauszt, 836 darab dokumentum pedig mindkét téma keresőszavát tartalmazza.

Mivel azt kívántuk vizsgálni, hogy a Trianonnal és a Holokauszttal kapcsolatos írások hogyan jelennek meg a különböző politikai oldalakhoz köthető emlékezetpolitikai diskurzusokban, az elemzés következő lépéseként a korpuszunk alapjául szolgáló weboldalak listáját három fő kategóriába – nem kormánypárti, szélsőjobboldali, kormánypárti – soroltuk. A politikai kategorizáció szerinti megoszlás az 1. táblázatban látható.

⁶ Lásd: <https://sentione.com/>

⁷ A korpusz összeállítása során célunk volt, hogy lehetőleg az összes releváns tartalmat megtaláljuk. Míg a Trianonnal kapcsolatos kulcsszó nem igényelt utólagos szűrést, addig a holo* kulcsszó esetében erre szükség volt, mivel például a „holott”, „hologram”, „alkoholos” kifejezések nem tartoznak kutatásunk tárgyához. Adatainkat ennek megfelelően alapos utólagos adattisztításnak vetettük alá.

1. táblázat: A korpuszban lévő weboldalak száma politikai kategorizáció szerint

Kategória	Médiumok száma	Cikkek száma
Nem kormánypárti	28	8 274
Baloldali, liberális	12	5 886
Egyéb	7	1 211
Jobboldali	3	641
Bulvár	6	536
Szélsőjobboldali	5	6 762
Kormánypárti	16	9 588
Összesen	49	24 624

Míg a kormánypárti és a szélsőjobboldali kategóriák politikailag homogének, addig a nem kormánypárti kategória nem tekinthető annak. Idetartozik az egykor a Fideszhez köthető, a centralizációnak áldozatul esett, jobboldali újságírók által létrehozott Magyar Hang és a Válasz.hu, a Jobbikhoz köthető Alfahír, de szintén itt található a baloldali, liberális oldalhoz sorolható 444.hu, a Népszava, illetve a Magyar Narancs, valamint a bulvár formátumot képviselő Blikk és a Dívány.hu is. Emiatt a nem kormánypárti kategóriát a táblázatban látható módon további alkategóriákra bontottuk.

Ugyan az egyes kategóriákba tartozó médiumok száma nagy eltérést mutat, a három nagy csoportba tartozó cikkek száma összemérhető nagyságrendű – erre a médiumok listájának kialakítása során különös figyelmet fordítottunk. Szintén fontosnak tartottuk, hogy az egyes kategóriákba eltérő stílust képviselő médiumok is kerüljenek, így könnyedebb hangvételű, és komolyabb irányvonalat képviselő médiumokat is választottunk. Ennek megfelelően például a kormánypárti források⁸ között ugyanúgy megtaláljuk a 888.hu-t, mint a Hirado.hu-t, a Vadhajtásokat vagy a Bors Online-t, a nem kormánypárti újságok között pedig egyaránt szerepel a 444.hu, a Portfolio.hu, az Alfahír és a Népszava.⁹

Az adatgyűjtést és az adattisztítást a szövegek előfeldolgozása követte, amelynek során egy korábbi kutatásaink során kidolgozott, már többször sikerrel alkalmazott módszertant követtünk, kiegészítve azt néhány további lépéssel, a jelen elemzés alapjául szolgáló korpusz sajátosságainak megfelelően. Az előfeldolgozás célja, hogy a természetesnyelv-feldolgozási modellek megfelelő teljesítménnyel működjenek, eredményeik interpretálhatóak legyenek – ennek érdekében a folyamat során a szövegen egyszerűsítéseket, transzformációkat végzünk. Az általunk követett előfeldolgozási procedúra a következő lépésekből állt. Első lépésben szövegeinket megszabadítottuk az URL-ektől, egy szintaktikai elemző csomag (Zsibrita–Vincze–Farkas 2013) segítségével lemmatizáltuk (szótöveztük) a dokumentumokat, majd szófaji szűrést végeztünk, kizárólag a főneveket, tulajdonneveket, határozószavakat, mellékneveket és

8 Fontos megjegyezni, hogy kizártuk a források listájáról a KESMA szervezethez tartozó vidéki lapokat, mivel korábbi kutatásaink során tapasztaltuk, hogy ezek a médiumok nagyon gyakran ugyanazokat a cikkeket közlik minimális változtatásokkal. Ez gyengébb minőségű topikmodelleket, nehezebb interpretációt eredményezett volna a számos ismétlődően megjelenő tartalom miatt.

9 A médiumok részletes kategorizációja az 1. számú mellékletben található.

számneveket megtartva a korpuszban. Ezt követően egy Wikipedia-adatakon alapuló algoritmus segítségével (Daiber et al. 2013) felismertük és egyetlen tokenné vontuk össze a névelemeket, majd detektáltuk a szignifikáns bi- és trigramokat – azokat a szókétfősöket és szóhármásokat, amelyeket szintén egyetlen tokenként érdemes kezelni a modellezés során. A továbbiakban előzetes topikmodellek és a korpuszt leíró szógyakorisági listák segítségével tovább standardizáltuk a szövegeinket, majd eltávolítottuk a stopszavakat, azokat a túl általános kifejezéseket, amelyek nem adnak hozzá a modellek interpretációjához. Az előfeldolgozás utolsó fázisát a gyakorisági szűrés jelentette, amelynek során töröltük a rendkívül ritka, túlzottan gyakori szavakat, illetve azokat a dokumentumokat, amelyek kevesebb mint öt szóból álltak.

3.2. Topikmodellek: módszertan

A topikmodellezéshez az LDA (Látens Dirichlet Allokáció) nevű nem felügyelt gépi tanulási modellt használtuk (Blei et al. 2003, Blei–Lafferty 2009, Blei 2012). Az LDA alkalmazása egy adatvezérelt megközelítésnek tekinthető, mivel az algoritmus a topikok kialakítása során nem támaszkodik humán annotációra vagy bármilyen meglévő metaadatra, hanem kizárólag a szövegek látens struktúráját veszi figyelembe. Az LDA célja az, hogy feltárja a szövegkorpusz látens tematikus struktúráját úgy, hogy a korpuszban lévő cikkeket topikokba sorolja. A topikok létrehozásához a modell a szövegekben megtalálható szavak együttes előfordulását elemzi, azzal az előfeltevéssel, hogy a topikok jellemezhetőek a hozzájuk tartozó szavak segítségével, tehát az a dokumentum (cikk), amely egy adott topikhoz nagyobb valószínűséggel tartozik, inkább tartalmazza azokat a szavakat, amelyek a topikra jellemzőek. Az LDA a dokumentumokat a kutató által előre meghatározott, véges számú topik keverékeként kezeli (Blei et al. 2003, Blei–Lafferty 2009, Németh et al. 2020, Németh–Koltai 2021). A modell alapján minden szöveghez megadható a topikokra egy-egy valószínűségérték, amely azt jelenti, hogy a szöveg mekkora eséllyel tartozik az adott topikhoz. Elemzésünk során a korpuszban megtalálható cikkeket azokhoz a topikokhoz rendeltük, amelyek a leginkább dominánsan megjelennek bennük. Az elemzés során különös figyelmet fordítottunk azokra a cikkekre, amelyek a legjobban reprezentálják az egyes topikokat, tehát az adott topikban a legnagyobb topik-valószínűséggel rendelkeznek: ezeket az írásokat a kvalitatív szövegelemzés módszerével értelmeztük.

Mivel az LDA modellek illesztése során gyakran kihívást jelent az adott szövegkorpuszra optimálisnak tekinthető topikszám megtalálása, ezért több topikmodellt is futtattunk öt és harminc topik közötti topikszámokra. Minden topikszámnál kiszámítottuk a C_v (Röder et al. 2015) nevű topikkoherencia mutató értékét, majd a megfelelő topikszámról a koherenciaértékek, illetve a modellek kvalitatív értékelése segítségével döntöttünk. Jelen cikkünkben egy 14 topikos megoldást elemeztünk.

3.3. A kialakult topikok

A topikmodell elemzését két fázisban végeztük. Első körben arra voltunk kíváncsiak, hogy a létrejött topikok tartalmai mennyire fedik elemzésünk tárgyát, illetve egy általános képet kívántunk alkotni a korpuszunk tartalmáról. Ennek megállapítására először kvantitatív, majd kvalitatív módon értékeltük az egyes topikok tartalmát. A kvantitatív fázisban egyebek mellett minden topik esetében megvizsgáltuk a topik méretét, azt, hogy az adott topik milyen arányban tartalmaz a holokauszttal, Trianonnal, illetve mindkét témával kapcsolatos keresőszavakat. Kvalitatív elemzéssel megnéztük azt is, hogy milyen arányban találunk az adott topikban kormánypárti, nem kormánypárti, illetve szélsőjobboldali médiumokról származó cikkeket, továbbá megvizsgáltuk, hogy az általunk az elemzéshez használt négy kulcsfogalom tekintetében az adott topik mennyire rendelkezik egyértelmű, egy irányba mutató narratívával. Az elemzés ezen első fázisa alapján kizártunk öt darab topikot a további vizsgálat alól, mivel úgy találtuk, hogy ezeknek a tartalma nem releváns az elemzés szempontjából.¹⁰ A fennmaradó kilenc darab topik összesen 15 360 darab cikket tartalmaz. Az elemzés második fázisát, amely a szövegek kvalitatív feldolgozását, értő, alapos olvasását (*close reading*) jelentette, ezen a 15 360 darab cikken végeztük. A fennmaradó topikok részletes adatai az alábbi táblázatban láthatók.

¹⁰ Ezekben a topikokban zömében olyan cikkek szerepeltek, amelyek (1) csak említés szintjén tartalmazták a kulcsszavainkat, és elsődlegesen nem a vizsgált témában íródtak, (2) nem tekinthetők politikai tartalmú cikkeknek (pl. színházi beszámoló, filmekről, zenéről szóló szövegek), (3) hírosszefoglalók változatos témákban, amelyek ugyan tartalmazzák a kulcsszavainkat, de nagy részben nem releváns tartalmúak, (4) nem magyar kontextusú írások.

2. táblázat: A kialakult topikok leíró adatai¹¹

Topik kódja	Rövid leírás	Cikkek száma	Holo-kausz %	Trianon %	Mindkettő %	Kormány-párti %	Nem kormánypárti %	Szélső-jobboldali %
1	A nemzeti összetartozás napjával, a Trianon-évfordulóval és a nemzetpolitikával kapcsolatos hírek és kormányzati nyilatkozatok, megszólalások.	2 456	2%	100%	2%	53%	15%	32%
2	Történelmi témájú cikkek és elemzések.	1 410	22%	85%	7%	34%	27%	40%
4	Ünnepek és évfordulók, politikai beszédek. Orbán Viktor megszólalásai. Emlékezés, emlékhelyek.	1 212	18%	87%	6%	40%	11%	49%
5	Aktuálpolitika. Az ellenzék botrányai, különös tekintettel a Jobbikra.	2 175	58%	45%	3%	49%	30%	21%
7	A határon túli magyarság hírei. Fókuszban Erdély: Trianon-ünnepnap, székelly autonómia, üzvälgvi temető. Kárpátalja: ukrán nyelvtörvény.	1 523	12%	92%	4%	39%	18%	43%
8	A Kossuth téri Trianon-emlékmű. Turaajánlók, települések bemutatása.	1 504	31%	72%	3%	32%	43%	25%
9	Történelmi és társadalmi témájú tanulmányok, elemzések, cikkek.	1 467	45%	67%	12%	30%	44%	26%
10	Orbán Viktor megszólalásai európai uniós és nemzetközi politikai témákban. Az Orbán–Matović-találkozó, magyar–szlovák viszony.	1 302	31%	71%	2%	39%	33%	27%
11	A kormányzat és a zsidó felekezeti vezetés kapcsolata, megemlékezések, nyilatkozatok. A Sorsok Háza projekt.	2 311	100%	2%	1%	31%	47%	22%

11 A táblázatban keretítések miatt a kulcsszavak, illetve a politikai kategóriák aránya nem minden esetben ad ki 100 százalékos értéket.

A mélyebb vizsgálat alá vett kilenc topik közül hat egyértelműen Trianon-fókuszú, kettő megközelítőleg fele-fele arányban tartalmaz a holokauszthoz és Trianonhoz köthető szövegeket, egy pedig szinte kizárólag a holokauszttal foglalkozik. A teljes korpuszban a kormánypárti sajtó írásai 40, a nem kormánypárti és a szélsőjobboldali médiumok cikkei pedig egyaránt 30-30 százalékban fordulnak elő. A teljes korpuszhoz viszonyítva két topik jellemezhető kormánypárti, három nem kormánypárti, és további három szélsőjobboldali túlsúllyal. Egy topik esetében a politikai arányok átlagosnak mondhatók. Ahhoz, hogy jobban átlátható legyen az elemzett korpusz tartalma, az egyes topikoknak egy-egy rövid leírást is adtunk, amely megtalálható a 2. táblázatban.

A kialakított topikokról szóló általános bemutatás után a következőkben a négy meghatározott fogalom előfordulására, értelmezésére vállalkozunk. Elemzésünk alapját a Caramani és Manucci (2019) által használt négy pillér adja: a heroizálás, a viktimizáció, a hatálytalanítás, valamint a kulpabilizáció megjelenési formáit keressük az egyes topikokban. Eredményeinket, a talált sajátosságokat összehasonlítjuk a hagyományos magyarországi a jellegzetességekkel, keretezésekkel. Fontosnak tartjuk kiemelni, hogy jelen írásunk keretei nem engedik meg az összes téma bemutatását minden potenciális politikai oldal nézőpontja szerint. Elemzésünkben azonban olyan cikkeket választottunk és hivatkoztunk, amelyek jól reprezentálják az adott politikai orientáció álláspontját a vizsgált témákkal kapcsolatban.

3.4. Heroizálás: kik a hősök?

Az elemzésünk során egy számú topikként azonosított cikksokor elsősorban a nemzeti összetartozás napjával,¹² valamint nemzetpolitikával kapcsolatos híreket, túlnyomóan kormánypárti nyilatkozatokat, megszólalásokat tartalmaz. Az összegyűjtött cikkek nagy része Potápi Árpád nemzetpolitikáért felelős államtitkár ünnepi beszédét, illetve a beszédhez kapcsolódó értelmezést közöli, és általánosságban is felülreprezentált a kormánypárti sajtó ebben a topikban. A nemzetpolitikáért felelős államtitkár a felszólalásában Trianonról emlékezett meg, valamint az első világháború máig ható következményeiről szólt. A beszédében – bár nem tagadta, hogy Trianon fájó pont a magyar emberek számára – a megbékélésre fókuszált, valamint a család fontos, összetartó szerepét emelte ki. Köszönetet mondott azoknak a magyar embereknek, családoknak, akik megélték Trianont és a nehézségek és hátrányok ellenére, magyarként nevelték fel a gyermekeiket (Magyar Hírlap 2019). A beszédben Trianon traumájának kérdése nem került a „hatálytalanított” témák közé, az ország szétszakítása miatt megélt fájdalomról szó esik, a hangsúly azonban egyértelműen a szétszakítást túlélő közösségen van. A határon túl élő magyar családok – akik magyarként nevelték fel a gyermekeiket – alkotják a heroizáltak csoportját, ők azok, akiket a beszéd alapján a kormányzati narratíva hősként mutat be (Magyar Hírlap 2018).

12 A nemzeti összetartozás napjának létrehozása a 2010-ben megalakított Fidesz-kormány egyik első döntése volt. Az emléknapot a trianoni békeszerződés aláírásának dátumára, június 4-re tették (Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye 2010).

A kettes számú topikban uralkodóan az első és a második világháború katonai sikereinek és kudarcainak leírásai, történelmi témájú írások találhatóak. A topik a korpusz átlagos politikai megoszlásához képest szélsőjobboldali túlsúllyal jellemezhető. Az első világháború és Trianon emlékezete kapcsán kiemelt szerepet kapnak a katonák, akik a hősök szerepében tűnnek fel. Jellemző a topikra a 24.hu-n szereplő cikk, amelynek már a címe is mutatja a heroizálás folyamatát: *A poklok poklában is helytálltak a magyar katonák. Az írás az Isonzó folyó menti csatákat elemzi, leírva a monarchia hadseregében szolgáló katonák mindennapjait, a lövészárkokban uralkodó körülményeket. A szöveg részletessége szinte megeleveníti a katonák kegyetlen mindennapjait. A cikk írója a cím mellett a „hősi halál” és a „hősies helytállás” kifejezésekkel is hangsúlyozza a katonák szerepét (24.hu 2020a).*

A hősookról szóló narratíva a második világháborúról megjelenő cikkeket is behálozza, a holokauszt témája azonban ritkán jelenik meg. A cikkek fókuszába a magyar hadsereg hősies helytállása kerül. A Don folyó menti csata leírása egyike a megjelenített témáknak, amely írások a kilátástalan, reménytelen helyzetben is hősiesen helytálló magyar katonák képét festik le. A hős katonák szerepe azonban e cikkben összemosódik az ország tehetetlen, áldozati szerepével is, miszerint a katonák keleti frontra történő vezérlése csak azért történt, mert az „1938 és 1941 közötti évek területi visszacsatolásaiért akkor már csak így lehetett »fizetni«” (Magyar Idők 2020a, Kuruc.info 2020a). Az áldozatok és hősök szerepének elmosódása mellett a fenti cikk érinti a kulpabilizációt, a múltbéli eseményekért való felelősségvállalás témáját is. Fontos továbbá, hogy a hősiesség kérdése sokkal kevésbé hangsúlyosan jelenik meg a nem kormánypárti orgánumban. Az ezeket a témákat boncolgató írások között a magyar politikai élet baloldala kevésbé reprezentált, erős értékítéletet nem fogalmaznak meg, értéksemlegességgel találkozunk.

3.5. Kik az áldozatok?

A létrehozott topikmodell segítségével több olyan témacsoportot is sikerült azonosítani, amelyben az áldozatisággal kapcsolatos témák nagy arányban jelentek meg. A kettes számú topikban egy, a radikális hangvételű, kormánypárti Vadhajtások honlapján közölt cikk jól ábrázolja a Trianonnal összekapcsolódó traumát és annak feloldhatatlan, áldozati voltát. A cikk a *98 éve! Trianon a mi holokausztunk!* címet viseli. Már maga a cím, tehát a holokauszt és Trianon párhuzamba állítása is utal arra, hogy a trauma – mind a két esetben – hatalmas, azonban a cikk szerzője a megfogalmazással elkülöníti a „mi” és az „ők” csoportját. A cím arra enged következtetni, hogy Trianont a saját csoportjának traumájaként, míg a holokausztot az idegen csoport traumájaként értelmezi. Ez a címadás feleleveníti a György Péter (2012) által is megfogalmazott gondolatokat, miszerint a magyar társadalomban élő jelenség a holokausztot nem a saját csoport, a magyarok traumájaként értelmezni, hanem mint egy, külső és idegen csoport által elszenvedett történetet. Az írásban részletezik a békeszerződés által Magyarországot sújtó veszteségeket, csakúgy, ahogy a második világhábo-

rú után megköttetett, párizsi diktátumban lefektetett területi aspektusokat. A cikk 2010. június 4-én az Országgyűlés által kimondott nemzeti összetartozás napja alkalmából íródott (Vadhajtások 2018). A szöveg tényyszerű, történelmi adatokat sorol fel, valamint ezzel párhuzamosan a történéseket egy meseszerű szövegbe helyezi. Az elmesélés módja olyan hatást kelt, mintha a történések logikus egymás után következése megakadályozhatatlan lett volna. Emellett ez az értelmezés Magyarországot egy passzív, elszenvedői szerepbe helyezi, „szemet huny” afelett, hogy az ország és annak vezetői is hoztak döntéseket. A „diktátum” kifejezés használata is az említett, elszenvedői, áldozati szerepet erősíti. A hagyományos, passzív áldozati szerep mellett megmutatkozik az áldozati versengés, amelyre a cím már önmagában is utal. Annak feltevése, hogy a veszteségek összehasonlíthatóak, valamint a „mi” és „ők” csoport határozott elkülönítése alapozza meg a versengő áldozati narratívát.

Az áldozati narratíva kapcsán fontos elemeznünk Orbán Viktor beszédeit, amelyekben sajátos módon fonódik össze a magyar nép hősi és áldozati szerepe. A négyes számú, erősen Trianon-fókuszú és szélsőjobbaldali túlsúllyal jellemezhető topikban számos ilyen példát találunk. A Ripost honlapján megjelenő cikk a trianoni békeszerződés századik évfordulójának megemlékezésén elhangzott Orbán-beszédből szemezget. A miniszterelnök beszéde nyitányában kijelentette, hogy *„nincs a világon egyetlen nemzet sem, amely kibírt volna ilyen száz évet”*. Beszédében kitért arra, hogy a magyaroknak mindig is meg kellett küzdeniük a hazájukért. Ezt a szenvedést és áldozatot szintén sajátos, hősi szemszögből értelmezte: *„Emlékeznünk kell, mennyi tetterő, céltudat, tehetség, vér, áldozat és vitézség kellett, hogy mi ma itt állhassunk.”* A szuverenitás központi témája ennek a beszédének: az önállóságot és a határok védelmét akutálpolitikai kérdésekkel – mint például a menekültek kérdése – is összekapcsolta (Ripost 2020). Ez az Orbán-beszéd példázza a Balogh (2015) által is leírt összefüggést a heroizáció és a viktmizáció közötti átmenetről. A beszéd önmagában példaként szolgál mind a passzív, mind pedig az aktív áldozati fogalom megjelenésére.

Az áldozatisággal kapcsolatban rendszeresen felbukkanó kérdéskör a határon túli magyarok, elsősorban a romániai magyarok helyzete. Az elemzett cikkek a hetes számú, erősen Trianon-fókuszú topikban jelennek meg, és a román–magyar együttélés szimbolikus konfliktusait tárgyalják (például a Trianon-ünnepnapot, a székely autonómia kérdését, illetve az úzvölgyi katonai temetőben történeteket). Ezek a cikkek példaként és „bizonyítékként” szolgálnak arra, hogy a magyarok Trianon óta áldozati szerepben vannak. Tőkés László akkori európai parlamenti képviselő szerint *„az erdélyi magyarság 30 évvel a diktatúra bukása után is ostrom alatt van, és annak a román nemzetpolitikának az áldozata”*. Tőkés részletezte a magyarságot ért atrocitásokat, mind történelmi távlatban, mind pedig a nem túl távoli múltból hozott példákat. Az igazságtalanság precedenseként említette, hogy Klaus Iohannis elnök megvonta tőle a Románia csillaga kitüntetését, mikor Tőkés Orbán Viktort sürgette, hogy Magyarország vállaljon védhatalmi szerepet az erdélyi magyarok felett (Nemzeti.net 2019). Az áldozati szerep hagyományos leírása mellett gyakran megjelenő téma az úzvölgyi ka-

tonatemetőt ért támadás¹³ is, amelynek magyar szemszögű keretezésében a „provokáció” és a „kegyeletsértés” jellemző kifejezések (Kuruc.info 2019, Kuruc.info 2020c). A hetes számú topik az átlagosnál magasabb arányban tartalmaz szélsőjobboldali hírportálokat, emiatt a magyar áldozati narratívában elsősorban a passzív szerep kerül bemutatásra.

Szintén a hetes számú topikban jelenik meg a székely autonómia kérdése. A cikk által közvetített álláspont szerint az 1918-as gyulafehérvári határozatban megígért autonómia már „száz éve késik”, a magyarok Románia területén jogfosztottként élnek. A magyar jogvédők véleménye szerint az autonómiáról szóló vita folyamatos háttérbe sorolása egymás ellen fordította a hagyományosan, egymás mellett békében élő nemzeteket (VS.hu 2018). E szemszögből vizsgálva a romániai magyar kisebbség szerepét kirajzolódik, hogy a csoport a mindenkori aktuális politikának kiszolgáltatott helyzetben van. Az áldozati szerep tehát történetileg és jelenleg is megmutatkozik: míg Trianon esetében egy idegen országba kényszerültek kisebbségi csoportként, aktuálisan az autonómia hiánya miatt érznek jogfosztást. *„Területért jogokat követünk. Hogyha már a hazánktól megfosztottak minket, új hazánkban, közös országunkban legalább alapvető emberi és kollektív jogainkat biztosítsák cserében”* – hangzott el 2018-ban Tőkés Lászlótól. Érvéleése szerint a székely autonómia Románia függetlenségét nem veszélyeztetné, csupán az 1918-as, gyulafehérvári határozatban foglaltak valószínűleg meg (Magyar Idők 2018b). A fenti cikkek egyrészt áldozati szerepben jelenítik meg a magyar kisebbséget, ugyanakkor ezzel párhuzamosan egy önmagát védő, hősiess csoportként ábrázolják a magyarokat.

Az ebben a topikban megjelenő nem kormánypárti sajtó esetében értéksemlegesség figyelhető meg. Az Azonnali honlapján a Trianonról szóló cikkek egyikében a Magyarországon élő románok békeszerződéssel kapcsolatos véleményéről készült videóriport, a rövid ismertetőben azonban csupán arra reagáltak, hogy a megkérdezettek jelentős százalékban magyarul, és nem román nyelven beszéltek (Azonnali.hu 2020b).

3.6. Mely témák nem kerülnek a közbeszédbe?

A hatálytalanítás témakörét vizsgálva hasonló párhuzamokra bukkantunk, mint az áldozati narratíva elemzése során. Míg az áldozati narratíva szinte elválaszthatatlan a heroizációtól, addig a hatálytalanítás sajátos módon összefonódik a kulpabilizációval az elméletben meghatározott sajátosságaival.

13 A két világháború során az Úz völgyében több csatát is vívtak, emellett a háborúk területi változásai miatt a régió tartozott mind az akkori Magyarországhoz, mind pedig az akkori Romániához. A csaták és a területmozgások eredményeként a temetőben örök nyugalomra helyezett katonák számáról és nemzetiségéről viták szólnak. Aktuálisan a temető Hargita megyéhez tartozik, azonban a Bákó megyéhez tartozó Därmănești a város közbiztonságáért nyilvánította a temetőt, és 52 betonkeresztet állítottatott – külön parcellát létrehozva a román halottak számára. A polgármester a létrehozott parcellát fel is szerette volna avatni, valamint a temetőben történő változtatásokat „helyreállításnak” titulálta. A temetőben történő szimbolikus eseményeket a székelyek ellenérzésekkel fogadták. A felavatás előtt azonban a betonkereszteket ismeretlen emberek műanyag zsákokba csomagolták, a román sajtóban ezt a székelyek által elkövetett kegyeletsértésnek értelmezték. A fizikai konfliktusra 2019. június 6-án, az avatás és egyben a Romániában ünnepeelt hősök napján napján került sor, amikor a székelyföldi magyarok egy csoportja élelőncot vont a temető köré, amelyen a románok erőszakosan áttörtek, hogy bejuthassanak a temetőbe (Magyarosi 2019). 2021 októberében a Bákói Táblabíróóság érvénytelenítette Därmănești város határozatát, ezzel „visszaadva” a temetőt Csikszentmártonnak (HVG.hu 2021).

A tízes számú topik – amelyben találunk példákat a „szándékos ki nem mondásra” is – sajátossága, hogy a cikkek eloszlása nem tér el jelentősen a teljes korpuszban mért arányoktól. A topikban meghatározóan jelen vannak a szlovákiai magyarság helyzetéről szóló írások, amely témakör a magyar és a szlovák miniszterelnök találkozása kapcsán került előtérbe. A topikban szereplő cikkek gyakran szó szerinti idézésben mutatják be a két kormányfő találkozását, illetve az ezzel kapcsolatos eseményeket. 2020 során a két vezető politikus kölcsönös gesztusokat tett egymás irányába. Orbán Viktor fogadta Igor Matovič kormányfőt, megköszönve neki a felvidéki magyaroknak tett gesztusait, a koronavírus-járvány során kialakított együttműködést (Hirado.hu 2020). Az egyeztetések során a két kormányfő a jövőről, az országok együttműködéséről beszélt, azonban Trianon a két miniszterelnök között a megbeszélésen nem került szóba. Orbán Viktor véleménye szerint a magyaroknak történelmi tudata és nem sérelmei vannak Trianonnal kapcsolatban, és lehetetlen, hogy a szlovákokhoz hasonló módon gondolkozzanak a történelmi eseményről. Matovič hasonlóan gondolkodott, véleménye szerint a múlttal a történészeknek kell foglalkoznia, a politikusok kezében pedig a jövő van (Nemzeti.net 2020b). A két kormányfő kölcsönösen elismerte, hogy az országok véleménye Trianonról eltérő és nem is egyezhet meg, így a tárgyalásaik során a történelmi eseményekről nem beszéltek, az együttműködés keretében, az azzal kapcsolatos nyilatkozatokban a két kormányfő között Trianon tiltott témának számított.

A tízes számú topikban a nem kormánypárti hírportálok írásai egyharmados arányban fordulnak elő. A két kormányfő találkozását leíró, nem kormánypárti forrásból érkező cikkek ebben az esetben is értelmezés és szerzők által megfogalmazott vélemény nélkül számolnak be a találkozóról (ATV.hu 2020b). A 24.hu-n megjelent cikkben szerepelnek idézetek Orbán Viktortól, az írás azonban beszámoló jellegűnek tekinthető (24.hu 2020b). A két miniszterelnök találkozása mellett a nem kormánypárti sajtó más kormánytagok felszólalásairól is beszámol. Az ATV.hu Szijjártó Péternek a két kormányfő találkozásával kapcsolatos gondolatait közölte (ATV.hu 2020a), azonban a nem kormánypárti kategóriába tartozó médiumok ezt az eseményt sem helyezik erőteljes keretezésbe. Az Azonnali mélyebb bepillantást enged a szlovákiai magyarok politikai színtéren való működésébe. A hírportálon közölt értelmező cikk bemutatja, hogy a szlovákiai Magyar Közösség Pártja (MKP) milyen körülmények között nyújtott át egy memorandumot a szlovák miniszterelnöknek. A párt által megfogalmazott és benyújtott csomag a magyarok jogegyenlőségével kapcsolatban fogalmaz meg kéréseket (Azonnali.hu 2020a). Ez a cikk, bár mélyebb bepillantást enged a párt működésébe, céljaiba, leginkább kívülálló szemzőgből értelmezi az eseményeket. A memorandum kisebbségi magyar pozícióból született egy olyan időszakban, amikor a magyar és a szlovák kormányfő kölcsönösen gesztusokat tett egymásnak, a nem kormánypárti sajtó azonban e témában sem jelenített meg erős értékeket, érzelmeket vagy perspektívát.

A hatálytalanítás kapcsán a kettes számú topik elemzése is indokolt. A topikban magas arányban fordulnak elő történelmi eseményeket feldolgozó cikkek. Ezek a szél-

sőjobboldali orgánumokban megjelenő írások azonban több esetben szélsőségesen egysíkú történelmi nézőpontot mutatnak be. Írásunkban mi ezt is a hatálytalanítás, ki nem mondás egyik eszközének tekintjük. Véleményünk szerint az ilyen jellegű írások összefonódnak a kulpabilizációval, pontosabban annak hiányával is. Erre lehet példa a Vadhajtások felületén szerkesztetlenül megjelent Csurka István-írás, amely az első világháború végétől tekinti át a magyar történelmet és egy értelmező ívet próbál illeszteni az eseményekre. Az eredeti, 2011-es írásban Csurka erős kijelentéseket tesz: azt írja, hogy Károlyi Mihály tudatosan készítette elő a „bolsevik rémuralmat”. Emellett kifejti a véleményét, miszerint Tisza Kálmán pénz hiányában „feküdt le” a „zsidó akarat előtt” (Vadhajtások 2019). A cikkben a történelem egyoldalú és rendkívül szélsőséges értelmezése olvasható. A Vadhajtások felületén a cikk 2019-ben jelent meg, és a szerkesztők nem érezték szükségességét annak, hogy értelmezve kiegészítsék az eredeti írást, amiből arra lehet következtetni, hogy a Csurka-féle történelemszemlélet helytállóan és elfogadhatónak tartják. Emellett példaként említhető még a Rongyos Gárda kapcsán megjelent cikk (*Akik felvették a kesztyűt a vörös terroristákkal és a hazaárulókkal* címmel) (Nemzeti.net 2020a, Vadhajtások 2020). A cikk írója a gárdát az egyik olyan gerilla-hadviselést végző szervezetnek tekinti, amely megpróbálta megállítani az „az ország sorsának végzetbe rohanó szekérét”. A cikk az 1921-es soproni fellépésüket és hősiességüket említi, valamint érzelmi töltettel is rendelkezik: egy soproni megemlékezés során elhangzó beszéd kapcsán utólag derült ki, hogy a beszédet mondó személy az édesapját is a csatában veszítette el, így a kollektív trauma mellett a beszéd a személyes gyásszal is bővült (Nemzeti.net 2020a, Vadhajtások 2020). A cikk bár több történelmi eseményt is rögzít, a gárda szerepét nagyon egyoldalúan mutatja be. A „honvédő” küzdelmek kapcsán nem merül fel a felelősségvállalás, valamint a gárda nem jelenik meg olyan történelmi kontextusban, amelynek értelmezése nem bontható ilyen könnyen a „jók és rosszak közötti harcra”.

Szintén ebben a topikban jelentek meg cikkek az első és második bécsi döntésről és azok „igazságosságáról is”. A Nemzeti.net honlapján az alábbi címmel jelent meg írás: *Amikor győzött egy kis igazság: 80 éve hozták meg az első bécsi döntést*. A cikk szerzői taglalják a területi revízió részleteit, a szlovák fél szemszögéből történő értelmezés azonban nem kerül bemutatásra. Egy ponton az írók idézőjelben használják a „szlovákiai oldal” kifejezést, utalva arra, hogy a visszacsatolás jogos követelés volt a magyarok részéről. A cikk elsősorban a terület lakosságának etnikai arányai miatt tekintette helytállóan a magyar követelést, az „országgyarapítás” különböző állomásait (Nemzeti.net 2018b). Az Origo honlapján is jelent meg olyan írás, amely egy történelmi eseményt szélsőségesen egyféle álláspontból mutat be. „Örömkönnyekek és virágosó fogadta Kolozsváron a magyar honvédeket” – írja az Origo a második bécsi döntés kapcsán. A területi revízió kapcsán az írás nem tekinthető árnyaltnak, túlnyomóan pozitív színben mutatja be az eseményeket (Origo.hu 2019e), nem utal a visszacsatolás más aspektusaira.

A hatálytalanítás esetében megfigyelhető egy, az első és második világháború emlékezte kapcsán megjelenő sajátosság: egyes szavak, kifejezések teljes tabusítása, körülírása. A Trianon kapcsán elemzett cikkek esetében – hasonlóan az államszocializmus alatti holokausztemlékezethez – a ki nem mondott kimondás a jellemző. A második világháború után, ahogyan azt az elméleti részben is tárgyaltuk, gyakori jelenség volt, hogy a „zsidó” és „holokauszt” kifejezések helyett a „mártír”, „áldozat”, „üldözött”, „náci tömeggyilkosság” fogalmak kerültek kimondásra (Szécsényi 2017: 296–301). A nyilvános kommunikációban az áldozatokról és veszteségekről való beszéd csak közvetetten valósult meg, a körülírt és tabusított szavak mögött rejtőző valódi jelentéssel mindenki tisztában volt. Emellett az egyes történelmi példák szélsőségesen egysíkú nézőpontból való bemutatása egyszerre mutatja a hatálytalanítás és a felelősségvállalás (hiányának) jellegzetességeit is.

3.6.1. A hatálytalanítás hiánya

A hatálytalanítás témáját vizsgálva megkerülhetetlen, hogy bemutassuk a magyar szélsőjobboldal narratíváját. Azonban a topik elemzése előtt fontos hangsúlyozni, hogy a bemutatott cikkek elsősorban a kormánypárti médiában megjelenő, a szélsőjobboldal és különösen a Jobbik 2010 körüli működését bemutató írások. Ezek a cikkek a kormánypárti oldal azon törekvését reprezentálják, amellyel az ellenzéki összefogás pártjait a Jobbik múltbéli ügyeivel kívánják diszkreditálni. A topik elemzésénél tehát figyelmesen kell olvasnunk, nem összerosva a jobboldal korábbi nyilatkozatait és az események aktuális keretezését. Az általunk elkülönített ötödik topik, amely tehát tartalmában a magyar szélsőjobboldal radikalizmusát tárgyalja, a kormánypárti sajtó felülreprezentációjával jellemezhető (49 százalék), a cikkek csupán 21 százalékban származnak szélsőjobboldali portálokról. Ezek az írások rengeteg eredeti idézetet tartalmaznak, ezeken keresztül mutatják be a radikális nézeteket. Az e csoportba tartozó cikkek a hatálytalanítás hiányára adnak példát: olyan történésekről számolnak be, amelyekkel a szélsőjobboldal bizonyos tagjainak gátlástalanságára, radikalizmusára és végletes szélsőségességére mutatnak rá.

Az Origo.hu egy jobbikos párttagról, Sneider Tamásról és a feleségéről számol be. Sneider korábban egy szkinhedmozgalom tagja volt, és felfüggesztett szabadságvesztésre ítélték 1992-ben egy roma férfi megverése miatt. A cikk Sneider feleségéről kiszivárgott anyagokról is beszámol: 2017-ben a nő náci karlendítéssel pózolt az esküvőjükön, valamint homofób és rasszista hangfelvételek is előkerültek az eseményről (Origo.hu 2019a). A Sneider házaspár mellett Szávay Istvánról, szintén Jobbik-tagról is kerültek elő felvételek, amelyekeken arról beszél, hogyan vert meg egy zsidó nőt. A felvétel napvilágra kerülése után Szávayt menesztették a parlament jegyzői posztjáról, a Figyelő szerint azonban ez csupán figyelemelterelés volt. A szerző úgy érvel, hogy bár ez a látszatlépés megtörtént, a Jobbikban még mindig szélsőséges emberek kapnak vezetői pozíciót. Ilyen Gyöngyösi Márton, aki 2012-ben nemzetbiztonsági kockázatnak nevezte a zsidókat és listázni szerette volna az izraeli állampolgársággal is rendel-

kező parlamenti képviselőket (Figyelő.hu 2018). Kulcsár Gergely Jobbikos képviselő nyíltan antiszemita felszólalásában a holokausztot „kamukausztnak” nevezte, valamint félt attól, hogy a Parlamentben a holokauszt „állítólagos áldozataira” akarnak emlékezni. Szintén ő volt az, aki a rakparti, holokauszt áldozatainak emléket állító cipőkbe beleköpött, valamint az alábbiakat írta az emlékmű kapcsán: „Mindenkinek ajánlom, hogy ha szomorú vagy fáradt, látogasson el ide, megjön a kedve folytatni a munkát, amit őseink sajnos nem fejeztek be!” A Kuruc.infón közölt cikkben Jakab Pétert, a Jobbik akkor frissen kinevezett elnökét kritizálták, aki felszólította Kulcsár Gergelyt a megyei közgyűlési mandátumának visszaadására (Kuruc.info 2020b). Az oldal Jakab Péter felszólalásáról cinikusan számol be, míg Kulcsár lépéseit értékkítélet nélkül közli.¹⁴

Az EchoTV.hu-n megjelent írás a baloldali politikusokat kritizálja. A sorra előkerülő felvételekre, a nyílt antiszemitizmusra a baloldal „vérszegényen” reagált, Kunhalmi Ágnes Gyöngyösi Mártontól bocsánatkérést várt, a Jobbikkal való együttműködését azonban fenntartotta (ECHO TV 2019). Azt láthatjuk, hogy a kormánypárti média előszeretettel számol be az ellenzék, azon belül is elsősorban a Jobbik múltbéli ügyeiről, de nem maradnak említés nélkül a baloldali pártok kapcsolódó botrányai sem. Ezzel a kormányközeli média a hatálytalanítás ellenében tesz erőfeszítést, köztudatban tartva ezeket az eseményeket.

3.7. Kik a bűnösök? – A felelősségvállalás kérdése

A felelősségvállalás kérdésének vizsgálata nehéz: a mindenkori aktuális kormány felelősségvállalása a nemzet vagy egy, a nemzetben belüli kisebb csoport tetteiért korántsem ugyanaz. Míg a mindenkori aktuális hatalom egy-egy bűnösnek kikiáltott csoportot könnyen állít „ítélőszék elé” és vezeti végig az adott csoport bűneit és mulasztásait, az ország és társadalom egészének nevében történő felelősségvállalásra nincs példa.

A nyolcas számú topikban, az ATV.hu-n megjelenő cikk is e fenti dilemmát példázza. A topik elsősorban a Kossuth téri Trianon-emlékmű híreit tartalmazza, és felülreprezentált benne a nem kormánypárti sajtó. Az írás kifejti, hogy a XII. kerületi önkormányzat a második világháború polgári és katonai áldozatainak emlékére állított turulszobrot átminősítené első világháborús emlékművé. Mindezzel párhuzamosan egy olyan emlékhely elkészítésére is pályázatot írtak ki, amely „vallástól, nemzetiségtől, társadalmi hovatartozástól független” módon állítana emléket a második világháború áldozatainak, beleértve a nyilasok által meggyilkolt zsidókat is (ATV.hu 2020c). Felmerül a kérdés, hogy az átminősítés – függetlenül a turulszobor szimbolikájától – megoldaná-e a fennálló problémát, miszerint egy olyan emlékmű jött létre, amely nem állít emléket a zsidó áldozatoknak. Emellett szintén kérdéses, hogy ez az aktus a kerületben történt borzalmakért egységesen felelősséget kíván-e vállalni, vagy a nyi-

¹⁴ A Kuruc.info elfordulása a Jobbiktól a párt 2014-es néppárti fordulata után kezdődött, és a Kuruc.info első sajtóeseményén vált nyilvánvalóvá 2019-ben. Ezen az eseményen Novák Előd, a Jobbikból távozott, radikális irányvonalat képviselő politikusok által megalapított Mí Hazánk Mozgalom alelnöke és alapító tagja is részt vett (Ács 2019).

laskeresztéseket – és az általuk elkövetett tagadhatatlanul szörnyű tetteket – állítják a „bűnösök” szerepébe.

Az egyes számú topikban is találunk olyan cikkeket, amelyek a felelősségvállalás jellegzetességeit mutatják. Potápi államtitkár a nemzeti összetartozás napja alkalmával mondott beszédében kitért a magyar kormány külhoni magyarokat érintő politikájára is. A Határtalanul! programban 2019-ig közel négyszázezer diák vett részt, akiket Potápi szerint a magyar nyelv tart össze (Origo.hu 2019c). Az államtitkár a program dicséretével párhuzamosan a Fidesz-kormány politikáját is minősítette. Az Origo felületén a nemzeti összetartozás napját egy olyan szimbolikus gesztusként értelmezték, amely elválasztja a Fidesz-kormányt és az azt megelőző korszakot. Véleményük szerint a baloldali politikusok gyűlöletkampányt folytattak a külhoni magyarsággal szemben a kormányzásuk alatt, a 2010-es kormányváltás után pedig nem támogatták a nemzeti emléknapot (Origo.hu 2019d). A fenti álláspont szerint a magyar baloldali politikusok felelősségét nem szabad figyelmen kívül hagyni akkor, amikor a múlt sérelmeiről, Trianonról, a holokausztról vagy azok következményeiről beszélünk. A baloldali politikusokról alkotott, kormánypárti kép egységesnek mondható, kevés kivétellel találkoztunk csak. Ezek közé tartozik Karácsony Gergely egyperces emlékezése. 2020-ban a főpolgármester a trianoni békeszerződés aláírásának századik évfordulóján egy percre leállította a budapesti közlekedést. Míg Orbán Viktor miniszterelnök pozitívan értékelte ezt a lépést, addig Kövér László a következőt nyilatkozta: *„A baloldali politikusainak egy kisebb része szégyelli és nem szívesen hirdeti a nemzettel kapcsolatos álláspontját. Más részük politikai számításból próbálja bizonyos kérdésekben nemzetinek beállítani saját magát, de a döntő pillanatban mindig kilóg a balliberális lóláb. Karácsony Gergely is ebbe a csoportba sorolom. A harmadik részt a megveszekedett nemzetgyűlölők, Gyurcsány Ferencék és a momentumos élcsapat alkotja, akik gyakorlatilag töröl metstett utódai az 1919-es bolsevistáknak”* (Magyar Hang 2020).

A felelősség kérdése erőteljesen előkerül a második világháború és a holokauszt témájában. Gulyás Gergely 2019-ben, a holokauszt nemzetközi emléknapja alkalmából azt nyilatkozta, hogy az egykori magyar államot terheli felelősség, amiért nem védte meg az állampolgárait. Az 1930-as években erősödő antiszemitizmus, a jogfosztások, a deportálások véleménye szerint nem valósulhattak volna meg az egykori magyar közigazgatás nélkül. A felelősség azonban ezeken is túlmutat: a holokausztot túlélőket életük végéig elkísérték az átélt borzalmak (Blikk 2019a). Véleménye szerint a holokauszt a zsidó-keresztény kultúra megtagadásának eredménye, amely kultúrák az emberi életet és szabadságot szentnek tekintik (Origo.hu 2019b).

Szintén a felelősség kérdése kapcsán fontos megemlíteni a Sorsok Háza projektet. A Sorsok Háza az előkészítő munkák és egyeztetések során heves vitákat váltott ki (Index.hu 2018). Megfogalmazódott, hogy a projekt ne csak az 1944-es a német megszállás utáni Magyarországot mutassa be, hanem a magyar kormánynak és az országnak a második világháború és a holokauszt során betöltött szerepére is reflektáljon (Index.hu 2019). A Sorsok Háza kivitelezése a kezdeti vitákat és ellentmondásokat

követően látszólag konszenzusos úton valósult meg, a konszenzus azonban csak a felszínen mutatkozott. A kormányzati kommunikációval és a Sorsok Háza körül 2019-re kialakult narratívával párhuzamosan fontos megnézni olyan magyarországi eseményeket és felszólalásokat is, amelyek árnyalják a magyarországi zsidóság helyzetét, valamint a bűnösség-felelősségvállalás kérdését. A Köves Slomó vezette Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség (EMIH) mellett a Magyar Zsidó Hitközségek Szövetsége (Mazsihisz) is fontos szereplőként jelenik meg. A Mazsihisz a Sorsok Háza projektet már 2014-ben elhagyta, kifogásolva Schmidt Mária történész személyét, akit a projekt vezetésével bíztak meg, valamint hogy a Sorsok Háza hasonló funkciót töltene be, mint már meglévő, magyarországi intézmények (Index.hu 2018), ezzel nyíltan és egyértelműen elhatárolódva az EMIH akkori működésétől és értékrendjétől. A Sorsok Házáról folytatott, 2014-ben tartott egyeztetés során a Mazsihisz részéről kifogásolt, a Szabadság téren emelt német megszállási emlékmű, valamint Szakály Sándornak a Kamenyec-Podolszkijban történt tömegmészárlásról tett kijelentései is szóba kerültek (Népszava 2018, Index.hu 2018). A fenti példák is mutatják, hogy a bűnösség kérdése, valamint a bűnösök megnevezése megosztotta a történészeket, tovább mélyítette zsidó közösségen belüli töréseket, így formálva a politikát is.

Az elemzett cikkek esetében a kulpabilizáció elve nem csupán a történeti személyekkel kapcsolatban jelenik meg. Kövér László a nemzeti összetartozás emléknapja kapcsán tartott beszédében párhuzamot vont a trianoni békeszerződés eredményeképpen az anyaország határain túlra szorult magyarok csoportja és azok között, akik ez Európai Unió migrációs politikája miatt érzik azt, hogy nem élhetnek a saját országukban. *„Napjainkban vannak, akik Európa minden nemzetét meg akarják fosztani azon joguktól, hogy eldönthessék, kivel akarnak együtt élni a szülőföldjükön”* – mondta Kövér László. A beszédében tehát azokat az aktuálpolitikai szereplőket nevezte meg bűnösöként, akik – véleménye szerint – 2019-ben azon dolgoztak, hogy „a nemzeti értékeket” felszámolják (Nemzeti.net 2018a).

A felelősségvállalás témája kapcsán a nem kormánypárti sajtóban is jelentek meg írások. Ezek zöme tudományos jellegű, elemző írás, így az objektivitásra törekszik, azonban egyes szövegek éles véleményt fogalmaznak meg bizonyos csoportokkal szemben. Erre példa a Mérce honlapján megjelenő írás, amely Toroczkai Lászlóról, az antiszemita nacionalizmusról, valamint Horthy Miklós emlékezetéről szól (Mérce 2020). A cikk azt a kérdést feszegeti, hogy milyen módon lehet és lehet-e egyáltalán ünnepelni egy magát antiszemitanak valló kormányzó emlékét. A Toroczkaiék által szervezett ünnepségen a cikk szerint Horthy emlékét szerették volna restaurálni, valamint a „Hitler csatlósa” jelző ellen is felszólaltak, történelemhamisításnak minősítve a kifejezést. A Mérce szerzője szerint az elhangzott beszédek megidéztek a Horthy-korszak keresztény-nemzeti ideológiáját, valamint az állandó veszélyérzetet is felelevenítették az új „bűnösök”, a menekültek csoportjában. A cikk szerzője nem látott különbséget a két világháború közötti nyilasok és az akkori szélsőjobboldal között abban a tekintetben, hogy egyik csoport sem a rendszert, hanem mindig kijelölt csoportokat

talál bűnösnek, felelősnek a veszély, a nehézségek, a rendszer hibáiért (Mérce 2020). A cikk kérdéseket vet fel, elgondolkodtatásra készíti az olvasót, azonban e tekintetben is összefolyik a hatálytalanítás és a felelősségvállalás. Jogosan merül fel a kérdés, hogy Magyarországon jelenleg a „bűnös csoportok” kijelölése-e az egyetlen módja annak, hogy részlegesen felelősséget vállaljunk a múltban elkövetett bűnök miatt. A bűnös csoportok és a felelősség áthárítása a szélsőjobboldali médiában is megfigyelhető, például a Világfigyelő oldalán megjelent cikkben, amely szerint a világháborúkat „megrendelték” a nyugati hatalmak, illetve az első világháború egy „csinált háború” volt. A cikkben bűnösöknek a „Nyugat” sokat markoló fogalma mellett kisebb csoportokat –implicit módon a zsidókat– is megjelölnek, mint például a Rothschild családot, a szabadkőműveseket, valamint a bankárelitét (Világ Figyelő 2019).

Összességében elmondható, hogy a felelősségvállalás tekintetében nincs egységes álláspont egyik politikai oldalon sem. A nemzeti múlttal való szembenézés elkezdődött, azonban sok esetben még mindig csak egy-egy bűnös csoport középpontba helyezése valósul meg, és nem a magyar történelem koherens értelmezése. Ugyanígy jellemző e kérdésben, hogy bármely politikai oldalhoz tartozó orgánumban találunk szélsőséges és a teljes semlegesség álláspontját képviselő cikkeket.

4. Konklúzió

Írásunkban a magyar emlékezetpolitika sajátosságait mutattuk be Trianon és a holokauszt kapcsán. A magyar emlékezetpolitika változásait és lenyomatait az online sajtó vizsgálatával elemeztük. Adataink forrását a 2017 szeptembere és 2020 szeptembere között megjelent, Trianonnal és holokauszttal kapcsolatos, magyar nyelvű írások jelentették. Az összeállított szövegkorpusz tartalmát LDA topikmodellezés segítségével topikokba, témacsoportokba rendeztük. A korpuszunk meghatározása során előzetesen kizártunk öt olyan topikot, amelyekben az általunk keresett és elemzett témák nem voltak kellőképpen hangsúlyosak. Végül kilenc topikot vontunk részletes vizsgálat alá, amelyek 15 360 cikket tartalmaztak. A forrásul szolgáló médiumokat nem kormánypárti, kormánypárti és szélsőjobboldali kategóriákba soroltuk.

Összességében a módszer kapcsán elmondhatjuk, hogy a topikmodellezés nélkülözhetetlennek bizonyult abban, hogy egy nagy méretű, és hagyományos, kvalitatív módon nem feldolgozható nagyságú korpuszról átfogó képet kapjunk. A kialakult topikok tartalma jól interpretálhatónak bizonyult, és a kvalitatív elemzés során sikerrel irányította figyelmünket a korpusz igazán releváns részeire. A természetesnyelv-feldolgozás azonban még sokat ígér az ehhez hasonló elemzések, és általában a társadalomtudományok számára: felügyelt módszerek alkalmazásával komplex szövegklasszifikációs, például érzelmek detektálását lehetővé tevő modellek hozhatók létre, vagy szóbeágyazási modellekkel nagy méretű korpuszok látens szemantikai struktúrája tárható fel. A továbbiakban azonban nemcsak módszertani szempontból, hanem tartalmilag is tervezzük kiszélesíteni az ilyen jellegű elemzéseinket, a nyilvánosság

más rétegeit, például a laikus diskurzust, illetve hosszabb időtávot is megragadva. A cikkek feldolgozásának elméleti keretét elsősorban a Caramani és Manucci (2019) által leírt elméleti modell adta. A szerzőpáros a hősieítés (*heroization*) és a felelősség (*culpabilization*) kérdését, valamint a hatálytalanítás (*cancellation*) és az áldozatiság (*victimization*) jelenlétét vizsgálta európai politikai pártok működésében. Írásunkban mi ezt az elméleti keretet emlékezetpolitikai dimenzióban alkalmaztuk: az azonosított topikokban kerestünk arra utaló jeleket, hogy milyen módon jelennek meg az elméleti modell által meghatározott jelenségek. Az írás során a szerzőpáros által meghatározott négy fogalom előfordulását és jellegzetességeit összevetettük a magyar emlékezetpolitikai írásokban megjelenő fő narratívákkal. A magyar szakirodalom alapján megállapítottuk, hogy Trianon kapcsán hagyományosan a passzív áldozati narratíva az uralkodó, a „hős katonák” szerepe ugyan megmarad, azonban a nemzetért való hősie halál koncepciója kezd kikopni, helyette az „értelmetlen áldozat” értelmezés kerül előtérbe. A korábban megjelent emlékezetpolitikai írások ezenkívül rámutattak arra, hogy a holokauszt témája sok esetben együtt jár a szovjet fennhatóság alatt töltött időszakban a társadalomra rakódott emlékezési gyakorlattal. A magyar társadalom és emlékezetpolitika nem tud attól szabadulni, hogy a szovjet uralom alatt a „győztes háború” narratíva, valamint a traumák elhallgatása volt a meghatározó. Szintén erre az időszakra jellemző, hogy az áldozati csoportokról eufemizmusokban tárgyalnak, a zsidó kifejezés ritkán jelent meg. Ezt követően, a rendszerváltás során felmerülő fő emlékezetpolitikai kérdéssé az identitáskeresés problematikája vált: a rendszerváltó politikai pártok kiépülő identitásának részét képezte Trianon és a holokauszt valamilyen értelmezése. Az elemzésünk fő elméleti keretét a Michael Rothberg által kidolgozott emlékezeti csomók koncepció adta (Rothberg 2010, 2013), amely elméleti keret az emlékezést szorosan a jelenhez kapcsolja. A megközelítés szerint az emlékezés nem statikus, hanem az emlékek keretezése állandóan változik, alakul, az értelmezést és az értékeket a mindenkori aktív közösség formálja. Írásunkban a média terében megjelenő írásokra, nyilatkozatokra fókuszáltunk, az online tér vizsgálatához így ezt, a dinamikus változásra épülő modellt emeltük be.

A kvalitatív elemzésünk során a fenti megállapításokat figyelembe véve értelmeztük a topikokban megjelenő témákat. Az első számú, elsősorban Trianonról és a nemzeti összetartozás napjáról, valamint a kettős, a világháborúban elhunyt katonák emlékét is felelevenítő topik reprezentálja legjobban azt, hogy hogyan keretezi a magyar politika a „hősöket”. Ebben a topikban a külföldi magyarok, a hős katonák koncepciója a meghatározó, a „túlélő magyarok” képe kerül előtérbe.

Az áldozatokról szóló narratívát jól reprezentálja az elsősorban szélsőjobboldali orgánumok cikkeit tartalmazó kettős topik, amelyben a Trianon-trauma témája meghatározó. Ebben a témacsoportban a passzív áldozati szerep bemutatása kiemelkedő: Trianon veszteségeinek bemutatása úgy történik, mintha az akkori magyar kormány és az ország csupán szemlélője lett volna az első világháborúnak, és annak következményei jogtalanok volnának. Emellett a passzív áldozati szerep összefonódik a ver-

sengő áldozati narratívával is: a topikban a holokauszt témája ritkán kerül elő, de amikor megjelenik, akkor egyfajta összehasonlításként, amelyben a két világháború veszteségeit teszik a mérleg két serpenyőjébe. E témában a topikban megjelenő cikkek Trianon veszteségeit érzik erősebbnek. A hetes számú, kifejezetten a határon túli, elsősorban erdélyi magyarok szerepére fókuszáló topikban is megjelenik az áldozatiság, természetesen nem függetlenül Trianon témájától. Az áldozatokról szóló narratíváról elmondható, hogy a nem kormánypárti média „halk”, általában értéksemleges módon ír a veszteségekről és így a hősök csoportját sem nevezi meg.

A hatálytalanítás témaköre a topikokban összefonódik a „bűnösök” kérdésével is. A tízes számú topikban jellemzően a magyar és a szlovák kormányfő, Orbán Viktor és Igor Matovič találkozójáról szóló írások jelennek meg. A két miniszterelnök a közös jövő érdekében Trianont a tiltott témák listájára tette, elfogadva azt, hogy a két nemzet narratívája sohasem lehet közös. A kormánypárti, nem kormánypárti és szélsőjobboldali orgánumokban egyaránt értéksemleges, leíró cikkeket találunk a két kormányfő találkozásáról. A hatálytalanítás témájában szót kell ejtenünk a kettes számú, szélsőjobboldali írásokat magas arányban tartalmazó topikról is, amelyben történelmi események jelennek meg, azonban azoknak egy szélsőséges és csupán a történelem kis szeletét kiragadó értelmezése. Az ötös számú topikban a 2010-es évek eleji Jobbik és politikusainak szélsőséges megnyilvánulásai kerülnek bemutatásra, elsősorban kormánypárti sajtóorgánumokban. Az évekkel ezelőtti eseményeket a kormánypárti orgánumok aktuálpolitikai célzattal tartják köztudatban.

A bűnösség témakörében megállapítható, hogy sem a kormánypárti, sem pedig a nem kormánypárti média nem rendelkezik egységes narratívával: mind a két esetben megtalálhatóak szélsőséges nézőpontot bemutató írások arról, hogy a két történelmi esemény során melyek a bűnös csoportok. Szintén mindkét oldalon megjelennek a teljes semlegességre törekvő írások.

Összességében elmondható, hogy a hagyományos magyar emlékezetpolitikai megközelítések közül a Trianonra rakódott trauma és passzív áldozati szerep tovább él a mai politikai kommunikációban. A hősök és áldozatok csoportjának összemosása továbbra is jellemző, elsősorban a katonákról és a külhoni magyarokról szóló beszédekben. A második világháború narratívája kevésbé mutat ilyen erős jellegzetességeket, az akár egy politikai oldalon belül is mutakozó eltérések arra utalnak, hogy a második világháborúról és a holokausztról szóló narratíva tovább formálódik.

Az olasz szerzőpáros által kiemelt négy fő pillér megjelenését írásunkban emlékezetpolitikai szemszögből vizsgáltuk. Az elemzéshez a magyar politikai palettát reprezentáló sajtóorgánumokon megjelenő cikkekkel dolgoztunk és így mutattuk be a magyarországi emlékezetpolitikával kapcsolatos írásokban megjelenő sajátosságok jelenlétét és változásait. A cikkek elemzése során kirajzolódott, hogy Trianon és a holokauszt témája, valamint e témák folyamatosan változó értelmezése szimbólummá vált a magyar emlékezetpolitikában, a különböző politikai oldalak pedig egészen eltérő megközelítéssel „használják” ezeket az emlékeket.

5. Irodalom

- Bajomi-Lázár, P. (2013). The Party Colonisation of the Media: The Case of Hungary. *East European Politics and Societies: And Cultures* 27 (1): 69–89.
<https://doi.org/10.1177/0888325412465085>
- Bajomi-Lázár, P. (2017): Particularistic and Universalistic Media Policies: Inequalities in the Media in Hungary. *Javnost – The Public*, 162–72.
<https://doi.org/10.1080/13183222.2017.1288781>
- Balogh, L. L. (2015): A magyar nemzeti áldozatnarratíva változásai. *Korall*, 59: 36–56.
http://epa.oszk.hu/00400/00414/00050/pdf/EPA00414_korall_59_036-053.pdf
- Bíró-Nagy, A. (2018): Politikai lottóötös: a migráció jelentősége a magyar politikában, 2014–2018. In Böcskei, B. – Szabó, A. (szerk.): *Várakozások és valóságok. Parlamenti választás 2018*. Budapest: Napvilág Kiadó; MTA TK PTI, 269–291.
- Blacker, U. – Etkind, A. (2013): Introduction. In Blacker, U. – Etkind, A. – Fedor, J. (szerk.): *Memory and Theory in Eastern Europe*. New York: Palgrave Macmillan.
<https://doi.org/10.1057/9781137322067>
- Blei, D. M. – Andrew Y. Ng – M. I. Jordan (2003): Latent Dirichlet Allocation. *Journal of Machine Learning Research*, 3 (Jan): 993–1022.
- Blei, D. M. – Lafferty, J. D. (2009): Topic models. In Srivastava, A. N. – Sahami, M. (szerk.): *Text mining*, 101–24. Chapman and Hall/CRC.
- Blei, D. M. (2012): Probabilistic Topic Models. *Communications of the ACM*, 55 (4): 77–84. <https://doi.org/10.1145/2133806.2133826>
- Caramani, D. – Manucci, L. (2019): National past and populism: the re-elaboration of fascism and its impact on right-wing populism in Western Europe. *West European Politics*, 42 (6): 1159–87. <https://doi.org/10.1080/01402382.2019.1596690>
- Csepeli, Gy. (2015): A szociológia és a Big Data. *Replika*, 92–93 (3–4): 171–76.
- Daiber, J. – Jakob, M. – Hokamp, C. – Mendes, P. N. (2013): Improving Efficiency and Accuracy in Multilingual Entity Extraction. In Sabou, M. – Blomqvist, E. – Di Noia, T. – Sack, H. – Pellegrini, T. (szerk.): *Proceedings of the 9th International Conference on Semantic Systems – I-SEMANTICS '13*. Graz: ACM Press, 121–124.
<https://doi.org/10.1145/2506182.2506198>
- Erőss, Á. (2016): In memory of the victims: Monument and counter-monument in Liberty Square, Budapest. *Hungarian Geographical Bulletin*, 65(3): 237–254.
<https://doi.org/10.15201/hungeobull.65.3.3>
- Erőss, Á. (2017): Living memorial and frozen monuments: the role of social practice in memorial sites. *Urban Development Issues*, 55: 19–32.
<https://doi.org/10.2478/udi-2018-0002>
- Feischmidt, M. (2014): Populáris emlékezetpolitikák és az újnacionalizmus: a Trianon-kultusz társadalmi alapjai. In Feischmidt, M. – Glózer, R. – Ilyés, Z. – Kasznár, V. K. – Zakariás, I.: *Nemzet a mindennapokban*. Budapest: L'Harmattan, 51–81.
- Gyáni, G. (2012): A magyar „emlékezet helyei” és a traumatikus múlt. *Studia Litteraria*, 51(1–2): 41–50. <https://doi.org/10.37415/studia/2012/51/4000>

- Gyáni, G. (2016): *A történelem mint emlék(mű)*. Budapest: Kalligram.
- György, P. (2012): Trianon és holokauszt – múlt jövője. *ÉS*, 56 (34), augusztus 24. <https://www.es.hu/cikk/2012-08-24/gyorgy-peter/trianon-es-holokauszt-8211-a-mult-jovoje.html>
- Hann, E. – Polyák, G. – Megyeri, K. – Urbán, Á. (2020): *Megfertőzött médiarendszer: A politikai tájékozódás forrásai Magyarországon 2020*. Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung. https://budapest.fes.de/fileadmin/user_upload/dokumente/pdf-dateien/Mertek_hirfogyasztasi_szokasok.pdf
- Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye (2010): 2010. *Évi XLV. törvény a nemzeti összetartozás melletti tanúságtételről*. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1000045.tv>
- Kmetty, Z. (2018): A szociológia helye a Big Data-paradigmában és a Big Data helye a szociológiában. *Magyar Tudomány*, <https://doi.org/10.1556/2065.179.2018.5.11>
- Kovács, A. (2011): *The Stranger at Hand: Antisemitic Prejudices in Post-Communist Hungary*. Leiden: Boston: Brill.
- Kovács, É. (2010): Trianon traumatikus emlékezetéről. *Limes*, 4: 47–56.
- Kovács, É. (2015): Trianon, avagy „traumatikus fordulat” a magyar történetírásban. *Korall*, 59: 82–107.
- Kubik, J. – Bernhard, M. (2014): A Theory of the Politics of Memory. In Ashplant, T. G. – Dawson, G. – Roper, M. (eds.): *Twenty Years after Communism: The Politics of Memory and Commemoration*. Oxford: Oxford University Press, 7–34.
- Lazer, D. – Radford, J. (2017): Data Ex Machina: Introduction to Big Data. *Annual Review of Sociology*, 43 (1): 19–39. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-060116-053457>
- Magyarosi, S. (2019): *Egy első világháborús katonatemető hányattatott utóélete. Az úrvölgyi temetővel kapcsolatban közzétett román nyelvű levéltári dokumentumok áttekintése*. https://nagyhaboru.blog.hu/2014/08/14/muhely_293
- Nagy, P. T. (2015): A faszizmus áldozata lett. *Múlt és Jövő*, (4): 27–30.
- Németh, R. – Katona, E. R. – Kmetty, Z. (2020): Az automatizált szövegelemzés perspektívája a társadalomtudományokban. *Szociológiai Szemle*, 30 (1): 44–62.
- Németh, R. – Koltai, J. (2021): The Potential of Automated Text Analytics in Social Knowledge Building. In Rudas, T. – Péli, G. (eds.): *Pathways Between Social Science and Computational Social Science*. Cham: Springer International Publishing, 49–70. https://doi.org/10.1007/978-3-030-54936-7_3
- Nora, P. (1999): Emlékezet és történelem között. A helyek problematikája. *Aetas*, 14 (3): 142–57.
- Nora, P. (2014): A politikától veszélyeztetett történelem. In Szász, A. L. – Zombory, M. (szerk.): *Transznacionális politika és a holokauszt emlékezettörténete*. Budapest: Befejezetlen Múlt Alapítvány, 51–63.
- Pető, A. (2014): “Hungary 70”: Non-remembering the Holocaust in Hungary. *Culture & History Digital Journal*, 3(2): 016.

- Polyák, G. (2019): Media in Hungary: Three Pillars of an Illiberal Democracy. In Połońska, E. – Beckett, C. (szerk.) *Public Service Broadcasting and Media Systems in Troubled European Democracies*. Cham: Palgrave Macmillan, 279–303.
- Rév, I. (2018): Liberty Square, Budapest: How Hungary Won the Second World War. *Journal of Genocide Research*, 20(4): 607–623. <https://doi.org/10.1080/14623528.2018.1522820>
- Rothberg, M. (2010): Between Memory and Memory: From Lieux de mémoire to Noeuds de mémoire. In Rothberg, M. – Sanyal, D. – Silverman, M. (szerk.): *Yale French Studies (Noeuds de mémoire: Multidirectional Memory in Postwar French and Francophone Culture)*, 118/119: 3–12.
- Rothberg, M. (2013): Between Paris and Warsaw: Multidirectional Memory, Ethics, and Historical Responsibility. In Blacker, U. – Etkind, A. – Fedor, J. (szerk.): *Memory and Theory in Eastern Europe*. New York: Palgrave Macmillan US, 81–101. https://doi.org/10.1057/9781137322067_5
- Röder, M. – Both, A. – Hinneburg, A. (2015): Exploring the Space of Topic Coherence Measures. In *Proceedings of the Eighth ACM International Conference on Web Search and Data Mining – WSDM '15*: 399–408. Shanghai, China: ACM Press. <https://doi.org/10.1145/2684822.2685324>
- Ságvári, B. (2017): Társadalomtudomány a Big Data korában. *Statisztikai Szemle*, 95 (5): 491–504.
- Szabó, I. (2004): Kollektív identitásminták a politikai szocializációban. *Educatio*, 4: 551–566.
- Szabó, I. (2005): Rendszerváltás és nemzeti tematika. *Politikatudományi Szemle*, 14(2): 89–110.
- Szécsényi, A. (2017): Holokauszt-reprezentáció a Kádár-korban: A hatvanas évek közéleti és tudományos diskurzusának emlékezetpolitikai vetületei. In Braham, R. L. – Schmal, A. (szerk.): *Tanulmányok a holokausztról VIII*. Budapest: Múlt és Jövő, 291–329. ISBN 978-615-5480-31-7
- Zombory, M. (2014): Tér-idő történelem. Holokauszt-emlékezet és transznacionális politika. In Szász, A. L. – Zombory, M. (szerk.): *Transznacionális politika és a holokauszt emlékezettörténete*, Budapest: Befejezetlen Múlt Alapítvány, 6–21.
- Zsibrita, J. – Vincze, V. – Farkas, R. (2013): Magyarlanc: A Toolkit for Morphological and Dependency Parsing of Hungarian. In Mitkov, R. – Angelova, G. – Bontcheva, K. (szerk.): *Proceedings of Recent Advances in Natural Language Processing*, 763–71.

6. Hivatkozott cikkek

- 24.hu (2020a): A poklok poklában is helytálltak a magyar katonák. 2020. április 13. <https://24.hu/tudomany/2020/04/13/vilaghaboru-isonzo-doberdo-pokol-verfurdo-hosi-halott/>
- 24.hu (2020b): Orbán: egy valaha volt, hatalmas sztyepei világ utolsó maradványai vagyunk. 2020. június 12. <https://24.hu/belfold/2020/06/12/orban-matovic-szlovak-magyar-trianon/>
- Ács, D. (2019): 13 év bujkálás után kiléptek a fényre, de a Fidesz-média mellett már nehezen rúgnak labdába. 444.hu, 2019. április 25. <https://444.hu/2019/04/25/13-ev-bujkalas-utan-kileptek-a-fenyre-de-a-fidesz-media-mellett-mar-nehezen-rugnak-labdaba>
- ATV.hu (2020a): Szijjártó megszólalt Trianonról és Karácsony javaslatáról is. 2020. június 2. <http://www.atv.hu/belfold/20200602-szijjarto-megszolalt-trianonrol-es-karacsony-javaslatarol-is>
- ATV.hu (2020b): Rendes ember, „van szíve” – nagyon megdicsérte Orbán Viktor a Budapestre érkező szlovák miniszterelnököt. 2020. június 12. <http://www.atv.hu/belfold/20200612-rendes-ember-van-szive-nagyon-megdicserte-orban-viktor-a-budapestre-erkezo-szlovak-miniszterelnokot>
- ATV.hu (2020c): Átminősítene a turulszobrot a XII. kerület. 2020. június 20. <http://www.atv.hu/belfold/20200620-atminositene-a-turulszobrot-a-xii-kerulet>
- Azonnali.hu (2020a): Miért akadt ki a baráti jobbot nyújtó szlovák kormányfő a magyar kéréseket tartalmazó memorandumon? 2020. június 5. https://azonnali.hu/cikk/20200605_miert-akadt-ki-szlovak-kormanyfo-az-mkp-magyar-etnikai-kereseket-tartalmazo-memorandum
- Azonnali.hu (2020b): Már román felirattal is: hogyan látják Magyarországot az itt élő románok? 2020. június 11. https://azonnali.hu/cikk/20200611_mar-roman-felirattal-is-hogyan-latjak-magyarorszagot-az-itt-elo-romanok
- Blikk (2019a): Gulyás Gergely a holokausztról: a magyar államot felelősség terheli, amiért nem védte meg az állampolgárait. 2019. január 27. <https://www.blikk.hu/aktualis/belfold/gulyas-gergely-holokauszt-a-magyar-allam-felelossege/rkpsvzd>
- ECHO TV (2019): Az ellenzéki pártoknak belefér a viccelődés a holokauszt áldozatain. 2019. március 9. <https://echotv.hu/hirek/2019/03/09/az-ellenzeki-partoknak-belefer-a-viccelodes-a-holokauszt-aldozatain>
- Figyelő.hu (2018): Botrány botrány hátán a Jobbikban. 2018. december 5. <https://figyelo.hu/hirek/botrany-botrany-hatan-a-jobbikban-22899/>
- Hirado.hu (2020): Orbán: Budapest értékelt a szlovák miniszterelnök gesztusait. 2020. június 12. <https://hirado.hu/belfold/cikk/2020/06/12/orban-viktor-fogadta-igor-matovicot/>
- HVG.hu. 2021. Világ: Jogerős ítéletet hoztak az úzvölgyi katonatemető ügyében. 2021. október 28. https://hvg.hu/vilag/20211028_jogeros_itelet_uzvolgy_katonatemeto

- Index.hu (2018): A Mazsihisz hadat üzent Köves Slomóéknak. 2018. szeptember 14. https://index.hu/belfold/2018/09/14/haduzenet_mazsihisz_koves_slomo_emih/
- Index.hu (2019): Schmidt Máriát kitették a Sorsok Háza projektből. 2019. június 4. https://index.hu/techtud/tortenelem/2019/06/04/schmidt_mariat_kiteszik_a_sorsok_haza_projektbol/
- Kuruc.info (2019): NJSZ: a kegyeletsértés legalizálása lenne az úzvölgyi temető román minisztériumi kezelésbe vétele. 2019. június 12. <https://kuruc.info/r/3/199185/>
- Kuruc.info (2020a): Örök dicsőség a doni hősöknek! 2020. január 12. <https://kuruc.info/r/7/207085/>
- Kuruc.info (2020b): Első jákobi döntésként visszahívják a Duna-parti cipős Kulcsárt – de ez a leszámolásnak csak a kezdete lehet. 2020. január 28. <https://kuruc.info/r/2/207663/>
- Kuruc.info (2020c): „Erdély román föld!” – Sepsiszentgyörgyre mennek provokálni az úzvölgyi temetőt feldúló bocskorosok. 2020. június 3. <https://kuruc.info/r/3/213269/>
- Magyar Hang (2020): Orbán nagyra értékeli Karácsonynak a trianoni évforduló kapcsán hozott döntését. 2020. június 4. <https://magyarhang.org/belfold/2020/06/04/orban-nagyra-ertekeli-karacsony-a-trianoni-evfordulo-kapcsan-hozott-donteset/>
- Magyar Hírlap (2018): Potápi Árpád János: Az összetartozásba vetett hit tartotta meg a hazájuktól elszakított magyarokat. 2018. június 4. https://www.magyarhirlap.hu/belfold/Potapi_Arpad_Janos_Az_osszetartozasba_vetett_hit_tartotta_meg_a_hazajuktol_elszakított_magyarokat
- Magyar Hírlap (2019): Ma van a nemzeti összetartozás napja. 2019. június 4. <https://www.magyarhirlap.hu/belfold/20190604-ma-van-a-nemzeti-oszetartozas-napja>
- Magyar Idők (2018a): A Don menti tragédia. 2018. január 12. <https://www.magyaridok.hu/velemeney/don-menti-tragedia-2627896/>
- Magyar Idők (2018b): Tőkés László: Gyulafehérvárra és Trianonra a helyes válasz az autonómia. 2018. november 18. <https://www.magyaridok.hu/kulfold/tokelaszlo-gyulafehervarra-es-trianonra-a-helyes-valasz-az-autonomia-3682844/>
- Mérce (2020): Horthy, Toroczkai és a magyar antiszemita nacionalizmus. 2020. március 19. <https://merce.hu/2020/03/19/horthy-toroczkai-es-a-magyar-antiszemita-nacionalizmus/>
- Nemzeti.net (2018a): Semjén: A Trianonra adott válaszok az életet jelentik. 2018. június 5. <https://nemzeti.net/semjen-a-trianonra-adott-valaszok-az-életet-jelentik-12925007.html>
- Nemzeti.net (2018b): Amikor győzött egy kis igazság: 80 éve hozták meg az első bécsi döntést – visszatért a Felvidék magyarlakta része. 2018. november 2. <https://nemzeti.net/amikor-gyozott-egy-kis-igazsag-80-eve-hoztak-meg-az-első-becsi-dontest-visszatert-a-felvidek-magyarlakta-resze-14272527.html>
- Nemzeti.net (2019): Tőkés a Tusványoson: az erdélyi magyarság 30 évvel a diktatúra bukása után is ostrom alatt van. 2019. július 27. <https://nemzeti.net/tokas-a>

tusvanyoson-az-erdelyi-magyarsag-30-evvel-a-diktatura-bukasa-utan-is-ostrom-alatt-van-14743123.html

- Nemzeti.net (2020a): 101 éve alakult meg a Rongyos Gárda, akik felvették a kesztyűt a vörös terroristákkal és a hazaárulókkal. 2020. április 19. <https://nemzeti.net/101-eve-alakult-meg-a-rongyos-garda-akik-felvettek-a-kesztyut-a-vores-terroristakkal-es-a-hazaarulokkal-15701620.html>
- Nemzeti.net (2020b): Orbán–Matovič-találkozó: Lehetetlen, hogy ugyanazt gondoljuk Trianonról. A magyaroknak együtt kell élni egy történelmi igazságtalansággal. 2020. június 12. <https://nemzeti.net/orban-matovic-talalkozo-lehetetlen-hogy-ugyanazt-gondoljuk-trianonrol-a-magyaroknak-egyutt-kell-elni-egy-tortenelmi-igazsagtalansaggal-15999193.html>
- Népszava (2018): Mielőtt a rivalizálás háborúba csap – rabbik vitája a Sorsok Házáról. 2018. október 4. https://nepszava.hu/3010830_mielott-a-rivalizalas-haboruba-csap-rabbik-vitaja-a-sorsok-hazarol
- Origo.hu (2019a): Náci karlendítéssel pózolt Sneider Tamás felesége – videó. 2019. január 20. <https://www.origo.hu/itthon/20190120-hir-televizio-hirado-jobbik-antiszemizmus.html>
- Origo.hu (2019b): Gulyás: A veszteség nemcsak a zsidósáé, hanem az egész magyar nemzeté. <https://www.origo.hu/>. 2019. január 27. <https://www.origo.hu/itthon/20190127-a-magyar-allamot-felelosseg-terheli-amiert-nem-vedte-meg-allampolgarait-a-holokauszt-idejen.html>
- Origo.hu (2019c): A megmaradásunk nagy kérdése, hogy gyerekeinknek magyar jövőt tervezünk-e. 2019. június 4. <https://www.origo.hu/itthon/20190604-potapi-a-megmaradasunk-nagy-kerdesehogy-gyermekneinknek-magyar-jovot-tervezunke.html>
- Origo.hu (2019d): Potápi Árpád János: Az elmúlt 100 év bizonyította, hogy a magyarság meg akar maradni. 2019. június 4. <https://www.origo.hu/itthon/20190604-az-elmult-szaz-ev-bizonyította-hogy-a-magyarsag-meg-akar-maradni.html>
- Origo.hu (2019e): Örömkönnnyek és virágosó fogadta Kolozsváron a magyar honvédeket. 2019. szeptember 11. <https://www.origo.hu/tudomany/20190911-hetvenkilenceve-ezen-a-napon-tert-vissza-az-anyaorszaghoz-a-kincses-varos-kolozsvar.html>
- Ripost (2020): Orbán Viktor: Haza csak addig van, ameddig van, aki szeresse. 2020. augusztus 20. <https://ripost.hu/politik/insider/orban-viktor-haza-csak-addig-van-ameddig-van-aki-szeresse-2543270/>
- Vadhajtások (2018): 98 éve! Trianon a mi holokausztunk! 2018. június 4. <https://www.vadhajtasok.hu/2018/06/04/98-eve-trianon-a-mi-holokausztunk/>
- Vadhajtások (2019): Csurka István: A Károlyi Mihály mételty. 2019. október 31. <https://www.vadhajtasok.hu/2019/10/31/csurka-istvan-a-karolyi-mihaly-metely/>
- Vadhajtások (2020): 101 éve alakult meg a Rongyos Gárda, akik felvették a kesztyűt a vörös terroristákkal és a hazaárulókkal. 2020. április 18. <https://www.vadhajtasok.hu/2020/04/18/101-eve-alakult-meg-a-rongyos-garda-akik-felvettek-a-kesztyut-a-vores-terroristakkal-es-a-hazaarulokkal/>

Világ Figyelő (2019): Nyugatról érkezett a megrendelés hazánk leépítéséhez és a világháborúkhöz: gazdag Wall Street-i bankárok álltak mögötte. 2019. június 6. <https://vilagfigyelo.com/nyugatrol-erkezett-a-megrendeles-hazank-leepitesehez-es-a-vilagaborukhoz-gazdag-wall-street-i-bankarok-alltak-mogotte/#docst>

VS.hu (2018): Autonómiát követeltek a székek Sepsiszentgyörgyön. 2018. november 18. <https://vs.hu/kozelet/osszes/autonomiat-koveteltek-a-szekek-sepsiszentgyorgyon-1118>

7. Melléklet

1. melléklet: a korpuszba tartozó weboldalak politikai kategorizáció szerint

Kategória	Weboldalak
Nem kormánypárti	
Baloldali, liberális	168ora.hu, 24.hu, 444.hu, hvg.hu, index.hu, klubradio.hu, magyarnarancs.hu, merce.hu, nepszava.hu, nyugat.hu, qubit.hu, szombat.org
Egyéb	atv.hu, azonnali.hu, infostart.hu, napi.hu, portfolio.hu, privatbankar.hu, vs.hu
Jobboldali	alfahir.hu, magyarhang.org, valasz.hu
Bulvár	blikk.hu, divany.hu, femina.hu, nlc.hu, nlcafe.hu, wmn.hu
Szélsőjobboldali	elemi.hu, hunhir.info, kuruc.info, nemzeti.net, vilagfigyelo.com
Kormánypárti	888.hu, borsonline.hu, demokrata.hu, echotv.hu, figyelo.hu, hirado.hu, hirtv.hu, lokal.hu, magyarhirlap.hu, magyaridok.hu, magyarnemzet.hu, origo.hu, pestisracok.hu, ripost.hu, vadhajtasok.hu, vg.hu